

2243.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Neveléstudományi Intézetének Könyvtára
Leit. napló: I. sz.:
csoport: 2235

rencz József-Tudományegyetem
ektani Intézetéből.

3. sz.

Az alsófokú mezőgazdasági szakoktatás neveléstudományi kérdései.

Írta:

MIRKÓ JÁNOS

okleveles középiskolai tanár.

Debrecen, 1939.

Dr. Diószegi János és Társa Nyomdavállalata.

Az alsófokú mezőgazdasági szakoktatás neveléstudományi kérdései.

Írta:

MIRKÓ JÁNOS

okleveles középiskolai tanár.

Debrecen, 1939.

Dr. Diószegi János és Társa Nyomdavállalata.

206/I.

A szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem Böl-
csészet-, Nyelv- és Történettudományi Karához benyújtott

DOKTORI ÉRTEKEZÉS.

Bíráló: Dr. Várkonyi Hildebrand egyet. ny. r. tanár.

Társbíráló: Dr. Bartók György egyet. ny. r. tanár.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM	
Neveléstudományi Intézetének Könyvtára	
Lelt. napló: <i>Via</i>	Lsz.: <i>2441</i>
csoport: 2235 szám.	

2235.

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000701031

I. Bevezetés.

1. A mezőgazdasági szakoktatás szükségessége.

Magyarország agrárállam. Lakosságának nagyrésze foglalkozik földműveléssel. Oktatásügyünk történelmében ez az agrárjelleg a legújabb időig alig érvényesült. Bár örök büszkeségünk, hogy a mezőgazdasági oktatás és nevelés gondolata magyar földről indult el világhódító útjára, mégis egy világháborúnak kellett jönni, hogy az eszme, a nép és a nevelők lelkében megérlelődjék.

Pedagógusok, írók és polifikusok teljes részletességgel mutatnak rá a tömeges mezőgazdasági szakoktatás szükségességére a világháború befejezése után. Ebben a korban a kereskedők és az iparosok nevelése és oktatása már óriás mértékben előre haladt, amire összehasonlítás végett alább statisztikai adatokat fogok közölni. Az előhaladást mutatja az is, hogy van kereskedelmi iskola, többrendbeli és különböző fokozatú ipariskola, különféle tanonciskola, de olyan iskolatípusunk alig van, mely a magyarság erejét és gerincét alkotó földműves gazdák gazdasági képzésével foglalkoznék. A magyar föld művelése nem volt és még ma sincs képesítéshez kötve, így a magyar földdel mindenki úgy bánt, ahogy akar.

Igy lassanként pedagógiai és politikai körökben központi probléma lett a kiskgazdanevelés gondolata. Ma már oktatásügyünk egyik legfontosabb célja az agrártársadalom széles rétegeinek, tehát a kis-, törpebirtokosoknak kulturális és anyagi felemelése. Míg tehát egyik legfontosabb feladat gyanánt várakozik reánk a többtermelés érdekében a korszerű mezőgazdasági eljárásoknak a lehető legszélesebb körökben való szétterjesztése, addig az anyagi felsegítés mellett nagy súlyt kell vetni a kulturális és erkölcsi felemelésre is: „A mezőgazdasági szociálpolitikának nemcsak a kiskgazda és a mezőgazdasági munkás-

osztály felemelkedésének anyagi feltételeit kell keresni, hanem pszichológiai, erkölcsi és kulturális feltételeket is. Ezeket a feltételeket pedig a tanítás és a nevelés útján lehet elérni.¹ A nevelés és tanítás munkáját végzi a szakoktatás. Ehhez pedig megfelelő iskolákra van szükség. A közgazdasági érzék és tudás fejlesztése a jövőben már az iskolának egyik jelentékeny feladata lesz. Ezt a gazdasági szellemet minden olyan iskolai tárgyban hatékonyan érvényre kell juttatni, mellyel az egyáltalán csak vonatkozásba hozható. Szükséges továbbá, hogy a megfelelő szakiskolákkal megfelelő arányban hálózzuk be az országot s azokban megfelelő színvonalra emeljük a gyakorlati szükségnek megfelelően a közgazdasági ismereteket.

A statisztikai adatok is a szakoktatás szükségességét hirdetik. — Csonkamagyarország lakosainak a száma 8,683.740 lélek,² ebből 55.7 % él³ közvetlenül mezőgazdaságból. Ennek az 55.7%-os népességnek 99%-át kis-, törpebirtokosok és mezőgazdasági munkások alkotják. Mezőgazdasági szakoktatási intézményeink pedig még ma is az egyéb iskolákkal szemben 16.6 %-al vannak képviselve.⁴

Ugyanezt mutatják a területi megoszlásra tett megfontolások is. Hazánk területe 15,932.418 kat. hold.⁵ Az összes területünknek 53.6 %-a, a szántóföldi területünknek 67.3 %-a van a kis- és törpebirtokosok tulajdonában.⁵ Ha pedig az országban levő gazdaságok számát nézzük, akkor azt találjuk, hogy a gazdaságok 99.1 %-a van törpe- és kisbirtokosok kezén.⁵

A visszacsatolt terület és lakosok száma ezeket a százalék számokat növelik, de a mezőgazdasági szakoktatás mai állását lényegesen nem befolyásolják, mert már ezen a területen is jelenleg három megfelelő gazdasági szakoktatási intézményünk van.

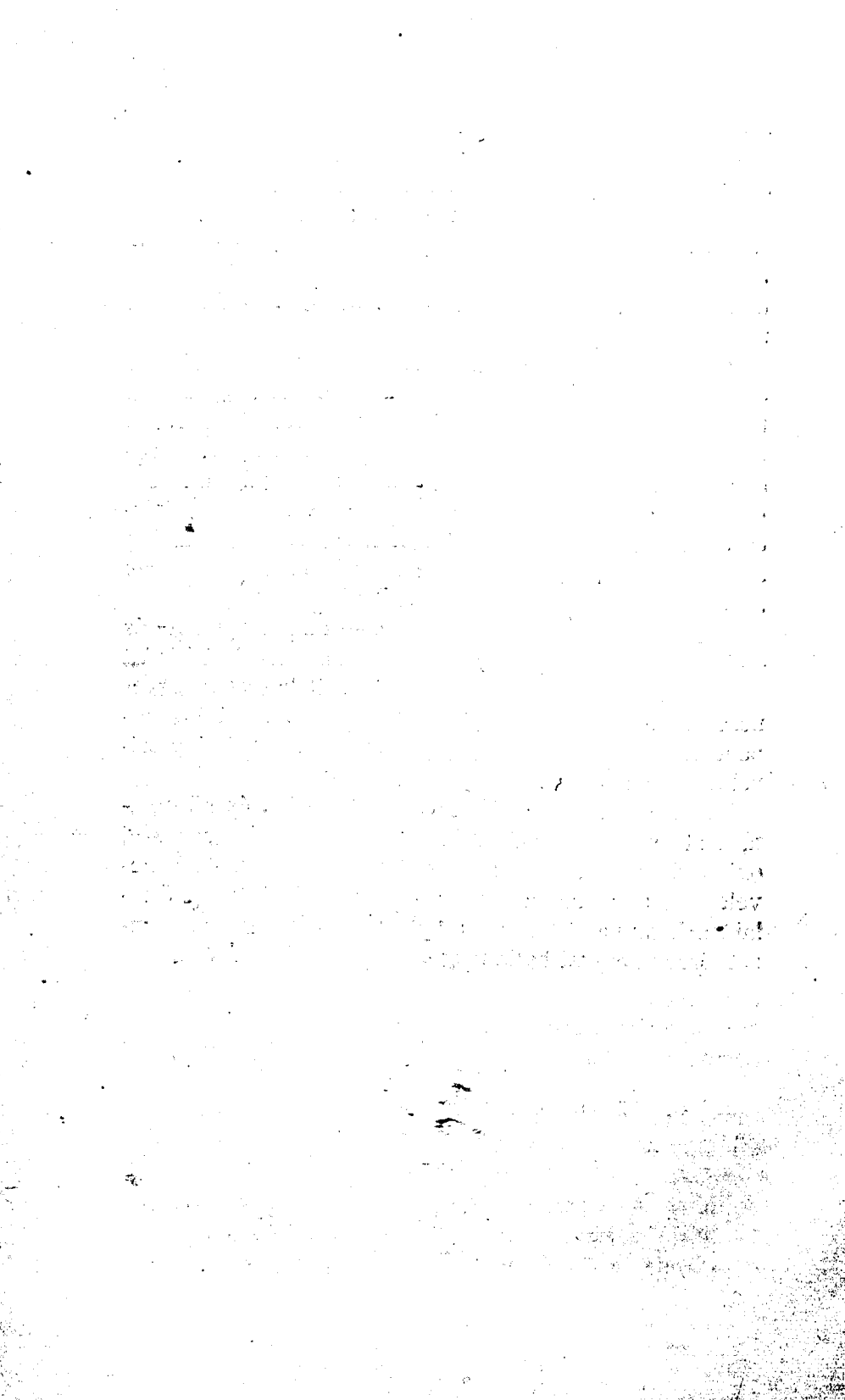
Fentiek bizonyítják, hogy hazánkban az agrárnépességünk széles rétege, mely a lakosságnak több mint fele s a földterület nagyrésztét is bírja, általában nélkülözi a gazdálkodáshoz szükséges szakismereteket. A szakismeretek hiánya miatt kisgazdáink nem képesek lépést tartani a kor követelményeivel. Az emiatt előálló elmaradott-

ság mennyiségi és minőségi termés-veszteséget jelent úgy magán-, mint nemzeti jövedelem szempontjából. Így aztán nincs mit csodálkoznunk, hogy Magyarország Kánaán földje hektáronként átlagban csak 12.3 m. m. búzát terem akkor, amikor az összehasonlíthatatlanul sivárabb talaj a magas fokú gazdasági kultúra következtében Németországban 20.7 m. m.-át, Belgiumban 24.5 m. m.-át terem.

Tehát „a nagy tömegek gazdasági ismeretekkel való ellátása ma elsőrendű országos érdek, mert a gazdasági tudás emelkedésétől várhatjuk a magyar föld intenzívebb kihasználását, gazdasági életünk fellendülését, végeredményben megcsonkított országunk sorsának jobbra fordulását“.⁶ Ma már a gazdasági szakoktatás és nevelés kérdése az egész társadalmi réteget mozgató probléma lett s így „a gazdaságos termelésnek problémája, elsősorban a gazdasági műveltség problémája“.⁷

A gazda nevelése és oktatása — mint tömegoktatás — ilyen formában az utóbbi időben nemzetnevelési feladat lett, mert a nemzeteknek létükért vívott harcában egyenesen ezen fordul meg a jövőjük. Nemzetgazdasági szempontból is elérkezett az az idő, hogy „az apám is így csinálta, én is így csinálom“ elv megbukjon.

Értekezésemből a földművelésből élő ifjú és nő oktatásával és nevelésével, valamint a felnőttek gazdasági oktatásával foglalkozom részletesebben. Ez utóbbiak nevelése és oktatása azért fontos, mert a földbirtok az ő tulajdonukban van jelenleg s a tudomány haladása és a nemzeti érdek nem várhatja meg e nemzedék kihalását.

II. Szakoktatásunk történeti fejlődése.

1. Szakoktatásunk fejlődése Tessedik fellépéséig.

A kisgazdatársadalom tömeges nevelésének gondolatát a világháború forrongó eszmeáramlata érlelte meg. Belátták, hogy a mezőgazdasági termelés gazdaságosabbá tétele érdekében nem annyira új, tudományos kísérletekre van szükség, mint inkább a meglevő ismereteknek a mezőgazdasági népesség széles rétegeiben való elterjesztésére, hogy a termelők zömét alkotó kisgazdák is felvértezzék magukat a tudás fegyvereivel.⁸

Kísérletek történnének oly iskolatípus létesítésére, amely megvalósítja a saját földjéből és saját munkájából élő kis- és törpebirtokosok nevelésének a gondolatát. Ugyanis azok az iskolák, melyek a múlt században a mezőgazdasági szakoktatás szolgálatában állottak, egyáltalán nem szolgálták a földművesosztály érdekeit, hanem uradalmak számára képezték gazdatiszteket és ispánokat. Ez volt a célja — kivéve Tessedik Sámuel szarvasi iskoláját — a legelső iskolának is, amelyen mezőgazdasági ismereteket is tanítottak. Ilyen iskola közoktatásügyünk történetében az 1763. évben megnyílt szempci Collegium Scientiarum Oeconomico Cameralium. A tanítás nyelve német volt. Tanított tárgyak voltak: hittan, német kereskedelmi nyelv, stílus curialis, elméleti és gyakorlati számtan és mértan, természettan, mezőgazdaságtan, könyvvitel, államszámvitel, polgári építészet és közgazdaságtan. Eből látható, hogy ez az iskola nem áll a szorosabb értelemben vett mezőgazdasági szakoktatás szolgálatában. De már gyakorlati iskola és a reális irányú oktatás előhírnöke. A reális gyakorlati tárgyak tanítását Comenius már jóval előbb hirdeti ennél s a sárospataki főiskolán is tartottak külön előadásokat a mezőgazdaság köréből.

A szempci Collegium tanárainak a mezőgazdaságtan

tanításával az volt a céljuk, hogy a hallgatóságon keresztül minél szélesebb rétegekbe átültessék azt az igazságot, hogy megfelelő szakismeretekkel a termés hozamának a növelését lehet elérni. Tantervük kiterjeszkedett a szántóföldre, szőlőre, iparágakra, kereskedelemre, röviden a közjólétet szolgáló ismeretekre. Főcélja a szempci iskolának kincstári tisztviselők képzése volt. Működését csak 1776. évig folytatta.

A szempci Collegiumban tanított mezőgazdaságtan többek figyelmét a mezőgazdasági szakoktatás fontosságára irányította. Mind inkább kezdték hangsúlyozni, hogy az iskolák nem nevelnek az életre, nem közölnek oly ismereteket, amelyek az egyén és nemzet boldogulását és jólétét célozzák. A fiatalság alig tud valamit a helyes gazdálkodásról ebben az időben, ami miatt nagy kiterjedésű területek műveletlenek maradtak. Erre céloz Kaunitz kancellár József császárnak írt előterjesztésében, mely szerint: „a földműveseket meg kell tanítani a mezőgazdaságtan elemeire, a földművelésre, az állatok élelmezésére és tartására, valamint az állategészségügyre”.¹⁰

Ebből az új eszmekörből fakadt az az intézkedés, hogy 1764. évben Tallóson, 1765. évben Tatán, 1786. évben Várcott nemes családok fiai számára létesített katonai nevelő intézetekben mezőgazdasági ismereteket nagyobb terjedelemben tanítottak.

A felvilágosodás eszméi ebben a században kezdtek terjedni hazánkban és a gyakorlati ismeretek nyújtásában Rousseau, Locke és a filantrópisták hatása érezhető.

Ez a szellem hajtja át az 1777. évben megjelent *Ratio Educationis totiusque Rei Litterariae per Regnum Hungariae et Provincias eidem adnexas* készítőit is. Ez oktatási szempontból sok üdvös dolgot tartalmaz. Így a hasznosság elve végig vonul rendelkezésein. A különféle iskolafajoknak olyan tanítási anyagot szab meg, mely a tanulók jövőendő életviszonyainak megfelel. Mindazokat az ismereteket bele dolgozza a tantervbe, melyeknek a növendékek az életben valaha is hasznát vehetik. Így helyet kap a Ratióban a mezőgazdasági szakoktatás: „A filozófiai tanfolyamon, mely a mai középiskola két felső osztá-

lyának felel meg, igen tüzetes mezőgazdasági oktatás (*Oeconomia ruralis*) terveztetik“. ¹¹ Helyet kap azonban a mezőgazdasági ismeret az alsó fokon is: a falusi népiskolában, mert oda főképp földmívelők gyermekei járnak, az olvasáson, helyes- és szépíráson kívül meg kell tanítani a tanulókat a számtani alapműveleteknek a mezei gazdálkodásban való alkalmazására. Természetrajzban pedig lehetséges az állatok és a növények ismertetése, valamint haszna a földmívelésnél és a mezőgazdaság körében. Földrajz körében bő alkalmat ad a Ratio a mezőgazdasági szakképzésre. Itt nyílik alkalom megismertetni a tanulóval, hogy milyen hazánkban a földmívelés módja, milyen gabonaneműeket termelnek inkább, milyen a szőlő, fa-, lentermelés, milyen állapotban van az állattenyésztés stb. Mértanban pl. a földmérést kívánja, hogy gyakorlatban is bemutassák a növendékeknek.

Sajnos azonban, hogy valóságos iskolai életben ezek közül a helyes elvek közül komolyan aránylag nagyon kevés elem ültetődött át is így a Ratio oktatásügyünk gyökeres átalakítását nem tudta megvalósítani.

A Ratio a felsőfokú oktatásban éreztette leginkább hatását. A mezőgazdasági nevelés érdekében Mária Terézia intézkedése — mely szerint Pázmány Péter által alapított egyetemen a mezőgazdasági tanszéket megszervezte — örök érdemű. A mezőgazdasági ismeretek első előadója az egyetemen Mitterpacher Lajos volt. Halála után a mezőgazdaságtan oktatása megszűnt az egyetemen. Főérdeme az, hogy 1779. évben írt „*Elementa rei rusticae*“ című munkájával első a mezőgazdasági irodalom terén. Tanítványa, Nagyváthy János 1791. évben magyar nyelven írta gazdasági irodalmunk első rendszeres, a gazdaság minden ágát felölelő művét: „A szorgalmatos mezei gazda a Magyarországon gyakoroltatni szokott gazdaságtan rendjén keresztül“ címmel.

2. Tessedik Sámuel munkássága.

A Ratióban foglalt gondolatok termékeny talajra találtak a felvilágosodás eszméi iránt rajongó Tessedik Sámuel lelkében. Mint lelkész kerül hazánk gazdasági szem-

pontból legelmaradottabb részére: a Tiszántúlra. Szarvason lett belőle író, pedagógus és gazdasági újtó. Itt létesítette Európa első rendszeres és valóságos gazdasági iskoláját, a „Practico oeconomicum institutum“-ot 1779-ben.

Tessedik Sámuel 1742 április 20-án született a pest-megyei Albertiben. Születési adottságok mellett az élet körülményei ébresztették fel a gazdaság iránti érdeklődését. Mint maga mondja: „Szüleim már a legzsengőbb korban kerti munkához szoktattak és oly nagy kedvet ébresztettek lelkemben a kertészet és a gazdaság iránt, hogy azokat egész életemen át sok és fontos teendőim között is nagy szenvedéllyel űztem.“¹² Ifjú korában Tessedik sokat utazott, sokat látott és tapasztalt s ez mély nyomot hagyott lelkében. Ami jót látott külföldön, azt itthon mind igyekezett megvalósítani.

A gyakorlati irányú nevelői hivatás alapvetését tehát felfedezhetjük életének kora tavaszán. Iskolai tanulmányainak főbb állomás helyei: Modor, Pozsony, Debrecen és Erlangen voltak. Közben minthogy többnyire gyalog utazott: Tokaj, Kassa, Eperjes, Lőcse, Késmárk, Besztercebánya, Körmöcbánya, Selmec, később Jéna, Lipcsé, Halle, Dessau, Potsdam, Spandau, Charlottenburg, Berlin egy-egy állomáshelye s így alkalma volt a nyitott szemmel járó ifjúnak Nagy Frigyes Németországa anyagi és szellemi életműködését megfigyelni. Az Erlangeni tanulmányairól maga írja, hogy a „reális tudományoknak legjózanabb elveit csepegtették“ szívébe.¹³

A Leibnitz-Wolff iskola tanítványa s Rousseau kortársa, lelkiségében rokon Fichte-vel, célkitűzéseiben pedig Commenius hatása érezhető.

Szarvason a gazdasági élet kezdetleges módját találta. Az emberek alig voltak túl azon az elképzelésen, hogy a föld magától is terem, megmunkálás nélkül. Önéletírásában bemutatja a gazdálkodásnak azt a formáját, melyet ma rabló-gazdálkodásnak nevezünk, de akkor a földnek ez a kiszípolozása természetes volt. A nyomor megrendítő képben tárul elé, aminek okát a paraszt tudatlanságában találja.¹⁴ Maga mondja, hogy: „együgyűséget, ostobasá-

got, bizalmatlanságot, hamisságot, megrögzöttséget“ találta Szarvason.¹⁵

A paraszt szellemi visszamaradottságának oka pedig az, hogy sehol senki nem tanította gazdasági ismeretekre, természete is maradi volt, s így az újításokat ellenséges szemmel nézte. Hiába vannak helyes rendeletek, melyeket a paraszt hibásan ért, rosszul magyaráz s így azokat nem is követi magától, végrehajtásuk pedig nem megfelelő, mert az előljárók nem állanak hivatásuk magaslatán. „Kik mindenkor csak a parasztnak tunyaságát, oktalanságát... káromolják, tekéntsék meg előbb jobban és tudakozzák ki; ha annak a tunya oktalan parasztnak van-e ahoz, hogy jobbulást kezdjen... elegendő értelme, tapasztalása.“¹⁶ Ezekből következik a megoldás: irányítóra van szükség.

Szívvel-lélekkel kezdi meg a paraszt nevelését. Kiindulása az, hogy „Magyar-Ország természet szerént igen jó, termékeny, gazdag és áldott föld“, de mint a mindennapi tapasztalás bizonyítja, „az ő jósága, termékenysége, gazdasága és áldása a lakosoktól nem fordíttatik illetőképen haszonra“.¹⁷ Szóval és írásban hirdeti a paraszt felvilágosításának, a természetesre és észszerűségekre való szoktatásnak a szükségességét.

A paraszt helyzetének a javítását elsősorban a földesúrtól várta, hogy az példát adjon a parasztnak a gazdálkodásra. A példaadásban mégis ő maga járt elől. A paróchia kertjében megkezdte gazdasági kísérleteit, melyet az uraságtól kapott hat, később 39 holdon folytatott. Olyan munka folyt ezen a területen, melyre vezető férfiak is felfigyeltek.

A korszellemnek és a kormánykörök intencióinak megfelelő gazdasági kísérletei egyaránt szolgálták az ország gazdasági felvirágoztatását és a szegény nép érdekeit, mert a rablógazdálkodás által kimerült föld, „Kanaán kimerült talaja nem bírja tovább az addigi rablógazdálkodást és trágyázás, meg takarmánynövény termelés után kiáltoz...“¹⁸

A szemléltető népnevelés és néptanítás színhelyévé tette Tessedik a kísérleti teret azáltal, hogy példát muta-

tott rajta a földművelésre, a szikesek termővé tételére, a trágyázás hasznának szemléltetésére, konyhakertészetre, fatelepítésre (akácfa meghonosítása),¹⁹ lucerna, lóhere, len, kender, cukorrépa, repce meghonosítására, az állatok takarmányozására és gondozására.²⁰ Lényege ennek abban van, hogy már akkor felismerte a földműves nevelésének ma is bevált s majdnem egyetlen módját, az „élőpélda hatását“. Ezzel egyúttal meggyőzte a földműves társadalmat arról a ma is általános hit tévedéséről, hogy a földművelést és állattenyésztést a paraszt gyermek mindenkor jobban megtanulhatja szüleitől, mint a tanítómesterektől s bebizonyította, hogy a gazdaságot a hozzá szükséges ismeretek nélkül nem vezetheti senki sem.

Szükség van tehát olyan gyakorlati irányú gazdasági iskolára, amelyben a népet megfelelően lehet nevelni. Ezt az iskolát, mely reális tanok útján végzi a népnevelést, alapította meg 1779. évben, melynek felügyelője, gondnoka, igazgatója, tanítója, védelmezője és fenntartója volt.

Az iskola három tagozatból állott: Az első osztályban elemi, a másodikban mezőgazdasági, a harmadikban pedig ipari ismeretekre tanítottak.²¹ A fentebb említett területen tartották a gazdasági gyakorlatokat, a Tessedik költségén épült iskolai épületben pedig az ipari gyakorlatokat.

A gyakorlati oktatás által Tessedik új kor kapuját nyitja meg. A módszer, amelyet ezeken a gyakorlatokon alkalmaztak, egészen eredeti volt. A tanítványok a magvak ültetéséhez maguk készítik elő a földet, ők veteményezik el a magvakat, ápolják a terményeket s általában a gazdasággal kapcsolatos minden munkát elvégeznek.²² Mitterpacher, e kor szaktekintélye is helyesnek találja a módszert s szerinte a tanterv, melyet Tessedik 1782-ben készített, magában foglalja mindazt, ami szükséges és elegendő a serdülő parasztgyermek elméleti és gyakorlati kiképzéséhez.²³

A földműves társadalom számára legjobb nevelési eszköz ma is a szakképzés melletti példaadás. Az iskola gyakorló terén látottakat hasznosnak tartva, nagy számban adták gyermekeiket e példát szolgáltató intézetbe a

földmívesek, úgy hogy a tanulólétszám 1792-ben 991 volt. Ez nyílt bizonyítéka annak, hogy az intézet célját a paraszt megértette. Ezért intézetében Tessedik a nevelés fejlesztése érdekében a tanítóképzés átformálását is tervbe vette. Az volt ugyanis a felfogása, hogy a tanítóképző intézetekben nem lehet elhanyagolni a gazdálkodás elemeinek a tanítását, mert a tanító akkor nem taníthatja a parasztfiúkat és lányokat helyes gazdálkodásra, ha magának sincs arról fogalma.

Nevelésével — mint önéletírásából kitűnik — nemcsak egyéni, anyagi érdekeket akar szolgálni, hanem a „hely és idő körülményeihez képest értelmes embereket, jó keresztényeket, munkás polgárokat, ügyes gazdákat és gazdaasszonyokat akar képezni”.²⁴ Pedagógiai célkitűzése tehát hármast: vallási, társadalmi és állami. Végeredményben elméleti és gyakorlati tudást kíván. A szakismeretek szerzésével azonban nem elégszik meg, hanem arra törekszik, hogy az ismereteket a tanulók alkalmazni is tudják. Az elméleti oktatás körében erkölcsant, bibliai történeteket, olvasást, írást, számtant, földrajzot és természetrajzot kíván taníttatni.

Tárgybeosztása a szelekció szolgálatában áll s tekintettel van 1. a mindenkinek szükséges, 2. a mindenkinek hasznos és 3. a csupán némelyeknek hasznos, azaz speciális tárgyakra. Tanítási módszerére vonatkozik a káros, megterhelő módszereknek az ostromozása és sajátos érvényesítése a maga egyéni tapasztalatainak.

Az iskolaalapítót a legnagyobb kitüntetések érték mindenfelől. 1791-ben II. Lipót király kihallgatáson fogadta s ez alkalommal e sokat emlegetett nyilatkozatot tette: „Magyarország ilyen intézetek nélkül soha sem fog más nemzetek fokára felemelkedni. Ön mint hazafi, az intézetnél már megtette a magáét, most rajtam a sor, hogy én is hozzájáruljak az ön intézetéhez.”²⁵ Sándor cár meghívja, hogy országában az iskolaügyeket rendezze. Ilyen kitüntetések közben a rosszakarat, az irigység ellene fordította a parasztot, akinek neveléséért munkálkodott egész életén át. Iskolája emiatt 1795-ben megszűnt és két és fél éven át szünetelt, mikor még egyszer csekély felső támo-

gatással tovább működik. Majd pedig az alapítónak anyagi forrásai kimerülve, 1806. évben végleg megszűnt.

Iskolája megszűnt, azok a nemzetnevelői gondolatok azonban, melyeket munkáiban rögzített meg, tovább éltek. A módszerben életszerűség, a célkitűzésben — gazda-, iparos-, tanítóképzés — új, művelt, korszerűen képzett népnevelés előkészítése jellemzi. Ez mutatja, hogy pedagógus volt. Pestalozzi, Rochov, Basedow, Campe, Salzmann és Comenius gyakoroltak rá hatást. A Rousseau-féle racionális elvek és Locke-féle felvilágosodás híve volt. A filantropisták hatása is közvetlenül kimutatható nála, mert a racionalizmus és az utilitarizmus keveréke volt, amit nevelésével szolgált. A filantropisták legjellemzőbb kívánságai: a testi nevelés fejlesztése, az életre való ismeretek tanítása, a latin nyelv mellőzése, az erkölcsi nevelés elkülönítése a tételes vallástól, könnyű, szemléltető módszerek alkalmazása is megtalálhatók nevelési eljárásában. A látszólag jelentéktelen módszertani kérdéseket szintetikus elméje mindig összefüggésbe tudta hozni a nagy célkitűzésekkel, valamint a társadalom és a nemzetnevelés céljával tudta egyeztetni. A különböző hatások teljesen átszűrődtek egyéniségén s nem követte egyiket sem szolgai módon. Gyakorló pedagógus korában sem felejtette el, hogy sohasem szeretett könyv nélkül tanulni, nem szeretett „nem önállóan gondolkozni“, nem szeretett 3—4 órát egyfolytában ülni. Ezért vette fel a küzdelmet a módszertelenség, a tervtelenség, az ötletszerűség és a nemtörődömség ellen. S ez a küzdelem tette őt igazi munkáspedagógussá.

Az ipar és a földművelés emelését tekinti kitűzött célnak, a praktikus tanítást, az öntevékenységet érvényesülését a nevelés és a tanítás eszközének. Rendszerét némiképpen a Montessori-rendszer 18. századbeli első racionális kísérletének lehet tartani. Változatosságot teremtett az iskola munkakörében, megszerezte a gyermekeknek az öntevékenységet gyönyörét s elérte azt, ami a modern pedagógiának is részben még jámbor óhajta csupán, hogy a gyermekek örömmel várják be a tanítókat. Nagyságára jellemző, hogy „az általa lefektetett tanítási elveknél és

módszereknel jobbakat máig sem tudunk“ a gazdasági szakoktatást illetően.²⁶

Tessedik iskolája, mint a fentiekből kitűnik, alsófokú. Alapítója előtt a népnevelés eszméje, a tömegoktatás gondolata lebeg és mert a tömeg jólétét kívánja emelni, azért iskolájával gyakorlati problémákat igyekezett megoldani.

3. Szakoktatásunk története Tessedik után 1874-ig.

Tessedik tanácsai és útbaigazításai alapján létesítette Nákó Kristóf a torontálmegyei Nagyszentmiklóson „kis mezőgazdasági iskolá“-ját legszegényebb jobbágyainak a fiai számára 1799. évben, mely nyolc évi megszakítással a világháború végéig terjesztette a mezőgazdasági ismereteket, mint alsófokú iskola.²⁷

Szakoktatásügyi történetünk harmadik büszkesége a Georgikon, melyet Nagyváthy és Tessedik tervei alapján Festetics György gróf azzal a céllal alapított 1797-ben, hogy a grófi uradalom számára onnan jól képzett munkások kerüljenek ki. Ez tehát már túl nő a tessediki tömegoktatás és népnevelés gondolatán. A felső-, közép- és alsófokú szakoktatást magában foglalja. Nyolc osztály működik, ahol elméleti és gyakorlati kiképzésben részesülnek a növendékek.²⁸

A nyolcadik szakosztály működését az teszi nevezetessé, hogy ott gazdaasszonyok nyertek kiképzést, mert háztartástant, kézimunkát, baromfitenyésztést, rajzolást, egészségtant, zenét és illemtant tanultak. A magyar oktatásügy történetében ez az első eset, amikor a nők is gazdasági oktatásban részesülnek.²⁹ A többi szakosztályon pedig a három fokozatnak megfelelően a gazdasági ismeretek különböző ágait tanították.

A szabadságharc miatt ez az intézetünk is megszűnt 1847. évben.

E három szakoktatási intézménnyel műveltségben jóval előrehaladottabb országokat megelőztünk, mert mikor a nagy nevű Thaer Albrecht, akit a németek „a mezőgazdaság atyjá“-nak neveznek, gazdasági iskoláját Cellében 1802-ben megnyitotta, már hazánkban mind a három mezőgazdasági iskola működött.³⁰

Az iskolák felkeltették a mezőgazdasági oktatás és nevelés iránt az érdeklődést. A Georgikon végzett hallgatói a mezőgazdasági kultúra apostolai voltak az országban s az általuk széthordott eszmék néhány évtized múlva a mezőgazdasági szakoktatás kifejlesztésének a serkentőjévé váltak. Nagyobb uradalmakban egymás után alapították a Georgikonhoz hasonló intézeteket, melyek közül az Albert Kázmér herceg által alapított magyaróvári tanintézet emelkedett a legmagasabbra, mely ma is mezőgazdasági kultúránk egyik gócpontja.

Ezeknek az intézeteknek jótékony hatása azonban csak egyes nagybirtokokra korlátozódott, a középbirtokokat a gazdasági élet lendülete csak megérintette, viszont a kisbirtok nem is vett tudomást a modern gazdasági élet követelményeiről. A fejlődés áldásaiból így a közre még kevés haszon hárul.³¹

Nem szűnt azonban meg a paraszt nevelésének a gondolata sem. Almásy királyi biztos a parasztlelet színvonalának az alacsonyságát nem a birtok kicsinységében, de a rossz kultúrában látja s alkalmas parasztkáték szétosztását javasolja.³² Berzeviczy Gergely „De conditione et indole rusticorum in Hungaria” című művében „az ország alapját tevő társadalmi réteg tökéletesbüléséről” egész pedagógiai fejtegetést ad. A paraszt nevelésének szükségességét hangoztatja, s követeli oly ismeretek közlését, amelyek szükségesek és hasznosak a paraszt számára, mert a tapasztalat is azt mutatja, hogy minden jobban megy ott, ahol „míveltebb és eszesebb a paraszt”.

Ugyancsak hangoztatja a szakképzés és a szaktudás fontosságát Berzsenyi Dániel „A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairól” című tanulmányában. Ő mint gazda, tisztán látta „mennyre függ nemzetünk egész jóléte mezei gazdaságunk virágzásától”. Szerinte „a világ legnagyobb és legfőbb mestersége a földművelés, különösen fontos pedig hazánkban, mint agrárországban”. Ezt szem előtt tartva, nehézményezi a szakképzés elmaradását: „A nemes ifjú éppen azon korában, midőn annak a mezei gazdaság komoly és nehéz mesterségére a leginkább szoknia kellene, távol szüleitől, romlottsággal teljes

városokon betyárkodik, hol ahelyett, hogy az életre és gazdaságra szolgáló tudományokba avattatnék, többnyire olyakat tanul, melyek a terhes nevelés által kiürült atyai gazdaságot még inkább kiürítik.“ Majd hangsúlyozza, hogy „rendesebb gazdaságokat csak ott lehet találni, ahol a gazdaság nagy tudományában jártas tisztek vannak alkalmazva“. S kijelenti, hogy a nemesi birtokok pusztulásának is egyik oka a szakképzettség hiánya.

A mezőgazdasági szakoktatás terén újabb lendületet az 1840-es évek szellemi és politikai áramlata hozott. 1839-ben Széchenyi eszméinek a szellemében indult meg Rohoncon Klauzál Imre vezetése alatt az első magyar nyelvű gazdatisztképző gazdasági tanintézet. Itt igazolódt be az anyanyelv és a gyakorlati tudományok egymásra utaltsága. Az elméleti és a gyakorlati oktatás szempontjából a mai téli gazdasági iskola ősenek tekinthető. Az elméleti oktatás és a gyakorlatra való előkészítés télen történik, tavasztól pedig ősziig a növendékek a grófi uradalomban dolgoztak s ilyenkor elméleti kiképzésben nem részesültek. Így a gazdasági oktatásnak azt a módját alkalmazták, melyet a németek Badenben 1860. évben felállított „Winterschulé“-val valósítottak meg.³³

1845-ben a néptanítók szakszerű mezőgazdasági képzésére a nagykőrösi református egyház gazdasági tanszéket állít fel. A tanszékhez tartozott egy 82 holdas gazdaság, melyen a tanítók gyakorlati kiképzése folyt.

A parasztgazdák képzésére is alakult két új iskola: 1845-ben Eleméren (Debrecen mellett) és 1846-ban Szőkehalmon (Cegléd mellett).³⁴

Ezeket az intézeteket a szabadságharc vihora mind elsodorta s az abszolutizmus idején az agrár Magyarországnak két oly intézete volt, mely a földműves gazdanevelés és oktatás szolgálatában állott: a magyaróvári felsőfokú tanintézet és a nagyszentmiklósi földművesiskola.

1874-ben szakoktatásunk alsó-, közép- és felső fokozatra tagozódik. Először a felső- és a középfokú szakoktatás épült ki annak az alapigazságnak megfelelően, hogy a kultúra felülről lefele terjed.

Igy az eddig uralkodó rendszertelenséget a királyi elhatározáson alapuló újjászervezés megszüntette.

Tárgyalásom további folyamán főképp az alsófokú oktatás fejlődését kísérem figyelemmel.

Az 1874. évtől kezdve a gazdasági szakoktatás alsó fokát a földműves iskola képviseli, amelynél a felvétel feltétele az elemi iskolai végzettség. De a gazdasági nevelés gondolata érvényesül már az elemi iskolai tanításban is ettől az időtől kezdve, aminek az 1877. és 1880. évben kiadott rendeletek a bizonyosságai. Az előbbi rendelettel megállapított népiskolai tanításterv előírja a gazdasági és a kertészeti gyakorlatokra vonatkozóan, hogy a tanító azokat tavaszi, nyári és őszi hónapokban bemutassa, sőt a III. és a IV. osztályos, valamint az ismétlő iskolát végző növendékekkel gyakorlatilag is végeztesse el. A hatodik osztályban és az ismétlő iskolában történik a gyakorlat által szerzett tapasztalatok elméleti elmélyítése. A gyakorlati oktatás szolgálatát célozza az utóbbi rendelet, mert elrendeli, hogy a népiskolák mellett kerteket kell felállítani, amelyekben a tanulók gazdasági gyakorlatokat végeznek, különösen fa- és selyemhernyó tenyésztésben, a lányok pedig konyhakertészetben.

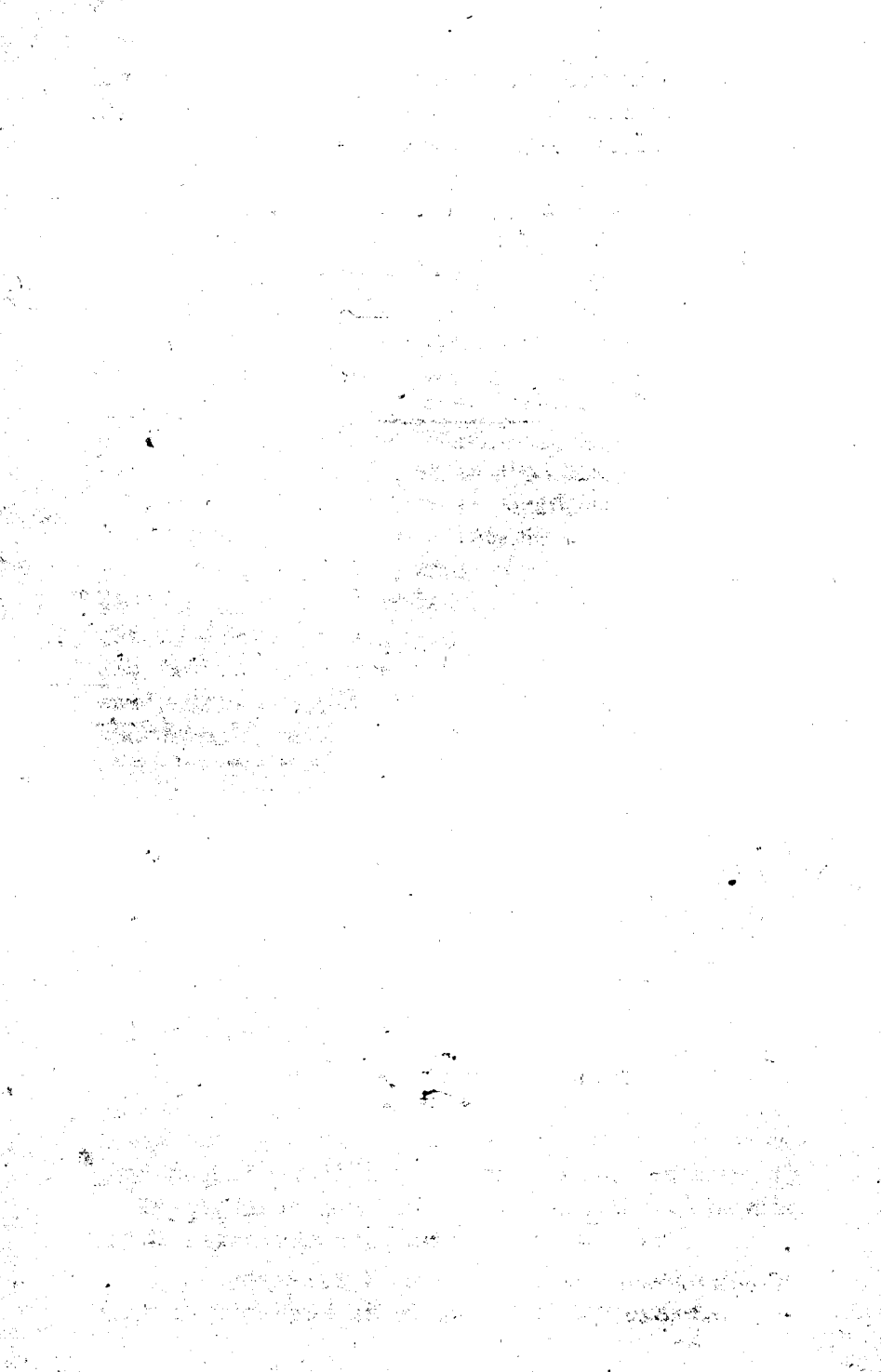
Ugyancsak a szakoktatás érdekét szolgálja az 1882-ben kibocsátott vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet, mely a felső népiskola tanítástervére vonatkozik. Három éven át heti 16 órában kívánja a gazdasági tárgyak tanítását és az ezenkívüli szabad időben a mezőgazdasági gyakorlatot. Tantárgyak voltak: növénytermesztés, kertészet, szőlőművelés, állattenyésztés, az állatok betegségei, gazdasági könyvvitel.

E rendeletet a vallás- és közoktatásügyi miniszter adta ki, amiből látszik, hogy a gazdasági szakoktatást magáévá tette már akkor, mikor alig három, a földművelésügyi miniszter hatáskörébe tartozó földművesiskola működik még hazánkban. Ezzel a két minisztérium közt megindult a versengés a szakoktatás birtoklásáért.

A földművelésügyi minisztérium fennhatósága alá tartozik a világháború kitörésekor 21 földművesiskola.

Mielőtt azonban mezőgazdasági szakoktatásunk mai állásával részletesen foglalkoznék, röviden ismertetem a külföldi mezőgazdasági szakoktatás helyzetét.

III. A mezőgazdasági szakoktatás helyzete külföldön.

A mezőgazdasági szakoktatás ismertetését nem végezhetjük el ily rövid értekezés keretén belül részletesen minden államra vonatkozóan. Megkísérelem a lényegét röviden összefoglalni s közben részletesen ismertetem Poroszországnak és az Amerikai Egyesült Államoknak a mai szakoktatását, amely úgy áll egymással szemben, mint az elméleti és a gyakorlati nevelés két különböző iránya.³⁵

Poroszországban a mezőgazdasági szakoktatásnak három fokozata van s ennek alapja az elemi oktatás. Mint a legtöbb államban, úgy Poroszországban is a tankötelezettség 6 éves kortól 14 éves korig terjed.³⁶ Itt az elemiben kimondottan gazdasági tárgyakat nem tanítanak.³⁷ mert véleményük szerint a 10—14 éves gyermek még fiatal ahhoz, hogy szaktárgyakat tanuljon, másrészt az elemi iskola céljával ellenkezne ez, mert alapismereteket kell elsősorban meggyökereztetni a növendékek lelkében.

Más államokban pedig: Franciaország, Belgium, Olaszország, Csehország — már az elemiben megkezdődik a mezőgazdasági oktatás, vagy legalább is az oktatás keretében igyekeznek a gyermekek érdeklődését a mezőgazdaság iránt felkelteni. Természetesen ipari államok nem vetnek erre súlyt,³⁸ sőt az az elv uralkodik, hogy városi iskolákban nem kell a gyermekek figyelmét a mezőgazdaságra irányítani.

Poroszországban nagy súlyt vetnek az elemi oktatással kapcsolatban arra, hogy a falusi néptanítók a gazdák fiaiból kerüljenek ki,³⁹ akik a nép gondolkodását, szokását, valamint a környék sajátosságait ismerik és így közelebb állanak a gyermek lelkivilágához, ami által a nevelés sokkal eredményesebbé tehető.

Az elemi iskola elvégzése után a növendékek 15 éves korukban a továbbképző iskolába kerülnek.

Ilyen továbbképző iskola van Svájcban és Olaszországban is. Svájcban a gyermekeket nem kötelezik ennek az iskolának a látogatására, de már az elemiben ránevelik őket, hogy az életben való boldoguláshoz szükséges a továbbtanulás. 1928-ban itt 208 ilyen iskola volt 4.100 tanulóval.⁴⁰ Olaszországban az oktatás a közismereti tárgyak mellett, bizonyos gazdasági ismeretek tanítására is kiterjed.

Németországban a továbbképző iskolák látogatása kötelező. Számuk 1932-ben 13.000 volt 270.000 tanulóval. Az oktatás három éven át október 15-től március 15-ig tart heti hat órában,⁴¹ amiből négy óra elmélet, kettő pedig gyakorlat.

A tanítás a szülői otthonból indul ki. Iskolai tanterveket nem írnak elő, hanem a mindennapi életből merítik a tanítás anyagát. Tehát itt végeredményben nem tárgyakat, hanem a gyakorlati életet tanítják. Tanulás közben felvetődött kérdésekre a tanulóifjúság felel, példákat hoz fel az otthoni környezetéből⁴² s ezáltal a tanulók figyelmének az ébrentartása közvetlenül nyer megoldást.

Városban ezek az iskolák ipari jellegűek, vidéken pedig inkább a mezőgazdasági irány domborodik ki.

A tanítási anyagfelosztást a következőképpen lehet összefoglalni: I. iskolai év: a ház és az udvar, II. iskolai év: a külső mezőgazdaság, az istálló, szérűskert, III. iskolai év: a község és az állam.⁴³

Dániában a továbbképző iskolák helyett népfőiskolák vannak, melyeket nem az állam, hanem magánosok és községek tartanak fenn. Mezőgazdasági tárgyakat is adnak elő, de a főcél a tanulás és az önképzés utáni vágy felkeltése. Így nem ad szakképesítést, nincsenek vizsgák, mégis a vidéki ifjúság 30—35 %-a⁴⁴ jár ilyen iskolába, sőt a gazdasági iskolák szerepe csak másodrendű.

Németországban a dán népfőiskolák mintájára alakultak a parasztfőiskolák a világháború után. Célját maguk a németek a következőképpen jelölik meg: „Míg az elemi és a továbbképző iskola a tanuló nevelésére törekszik, a

szakiskola szakképzettséget ad, addig a parasztfőiskola a kiskazda-osztály hivatott vezetőinek általánosságban való kiművelésén dolgozik.⁴⁵

A továbbképző iskolák munkáját a téli gazdasági iskola folytatja Németországban. Ilyen iskolát először Badenben létesítettek 1860-ban. Ily iskola felállítását egyfelől az az elgondolás eredményezte, hogy a kiskazda nem nélkülözheti a nyári nagy munkaidőben felnőtt gyermekeit,⁴⁶ másfelől pedig az, hogy a tanítás szünetelése miatt a munkaidőben a tanárok a tanulókat saját otthonukban felkereshetik, ott olyan gazdasági tanácsokkal láthatják el a szülők jelenlétében, mely az ő gazdaságukra vonatkozik.

Németországban ez az iskolatípus vált be a legjobban. Már 1895-ben 110, 1928-ban 392 ilyen iskola volt 18.380 tanulóval.⁴⁷ Ma már az mondható, hogy mind a 660 járásnak meg van a maga téli gazdasági iskolája. Szervezete ezeknek az iskoláknak teljesen hasonló a mi téli gazdasági iskoláinkéhoz, ezért azt kétszer tárgyalni felesleges volna. Külön kiemelem, hogy a növendékek 8 elemi elvégzése után kerülnek ilyen iskolába, továbbá, hogy az anyag a vidék gazdasági viszonyaihoz simul teljesen, így pl. a szőlő-vidékeken a szőlőművelést, hegyvidéken az állattenyésztést tanítják a legnagyobb óraszámban. A közismereti tárgyakat pedig teljesen gazdasági vonatkozásban tanítják a gyakorlati életből vett példák segítségével.

Megemlítem még, hogy elmaradottságunkat mutatja az is, hogy a külföldi államokban a téli gazdasági iskolák száma a mieinknek (18) számát jóval túlszárnyalja, pl. Svájcban 1928-ban 30, Franciaországban 80 ilyen iskola van.

A Németbirodalomban a gazdálányokra is kiterjesztették a továbbképző iskola kötelező látogatását 15 éves kortól 18 éves korig. Némely vidéken háztartási iskolák működnek, vagy pedig a téli gazdasági iskolák látják el a földművesnő nevelését.⁴⁸ Az iskolai tanítási anyag a női hivatásnak megfelelően alakul. Az általános ismeretek mellett főként a háztartásra, a főzésre, a varrásra, a nevelésre fordítanak gondot.

Tanítási módszer tekintetében egységesen azt lehet megállapítani, hogy a mai pedagógiai követelményeknek megfelelően lehetőleg mindent a szemléletből kiindulva tanítanak. Szemléltető anyag is bőven áll a tantestületek rendelkezésére.

Ma még mint különlegességet kell megemlítenünk Bréma mezőgazdasági szakoktatását, mert Bréma az az állam, amelyben „a mezőgazdaság üzése — mint minden más foglalkozási ágé is — törvényes alapon, alaki képesítéshez, nevezetesen szakiskolának elvégzéséhez van kötve“. Mennyivel szükségesebb volna ez az intézkedés a mi agrárállamunkban!

Az eddig említett mezőgazdasági oktatás módozataitól teljesen eltérő a mai amerikai mezőgazdasági szakoktatás.

Amerika kultúrája demokratikus kultúra.⁴⁹ A szakoktatás célja a nép széles rétegének a felemelése. A demokratikus iskolában a nép állapítja meg a tanítás anyagát s választja az iskola tanítóit.⁵⁰ Így Amerikában a gazdasági szakoktatás községi ügy, de a kormány ad irányelveket a tanításra és ha ezt a község figyelembe veszi, akkor állami támogatásban részesül.

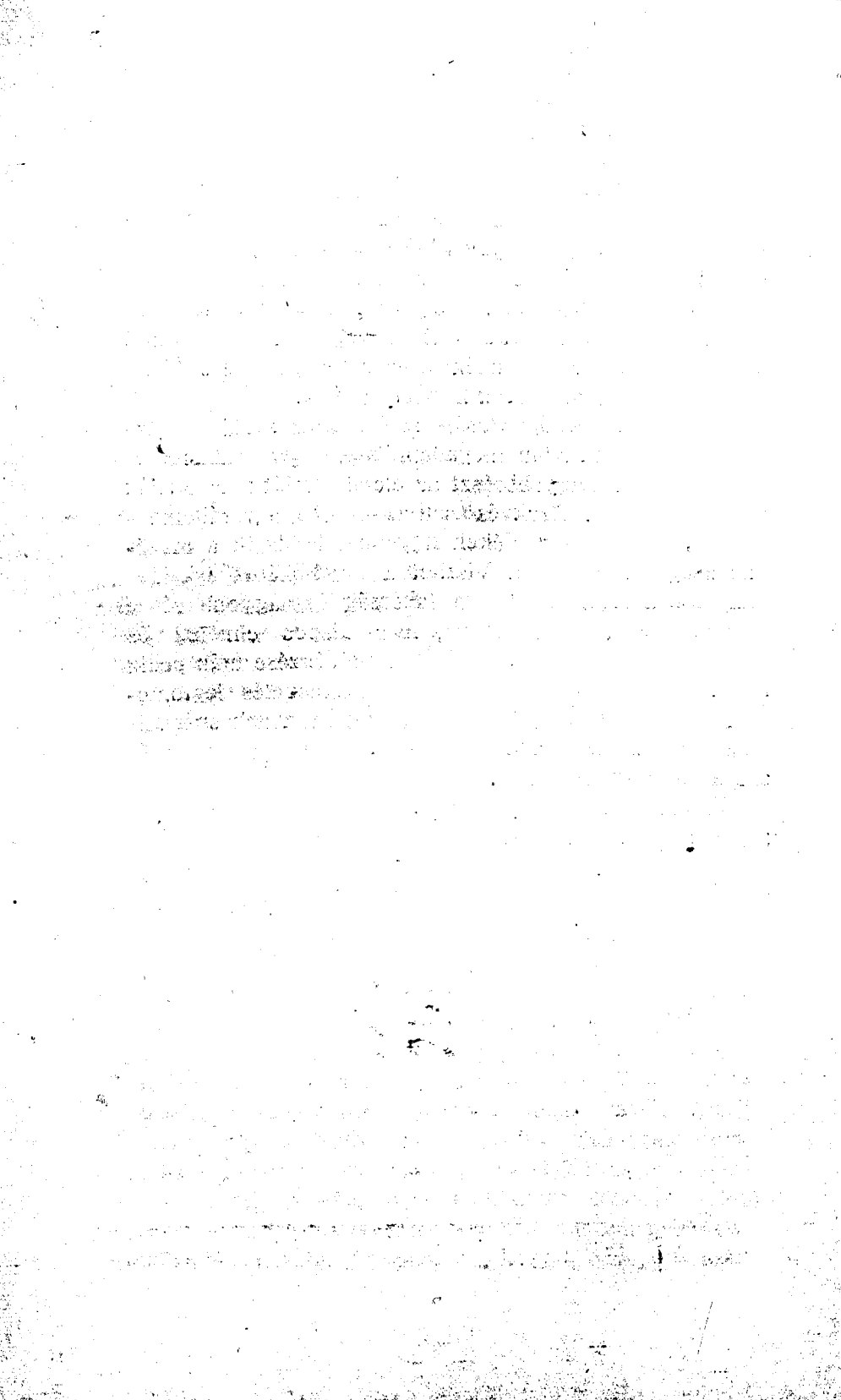
A demokratikus kultúra alapja az egységes, 12 évig tartó népoktatás. A 8 éves népiskolai tanfolyam elvégzése minden amerikai gyermekre kötelező. Ezután következik a 4 évfolyamos középiskola, amely nem kötelező, de teljesen ingyenesen áll a tanulóifjúság rendelkezésére. Középiskola csak egyféle van s ott mindenki azt a tárgyat tanulja, amelyhez a legnagyobb kedve van és amelyet az életpályája megkíván.⁵¹ Akik felsőfokú tanulmányokat akarnak folytatni, azoknak bizonyos tárgyakat tanulniok kell. A mezőgazdasági szakoktatás viszont Amerikában annyit jelent, hogy a középiskolának mezőgazdasági tanszéke van gazdasági tanár vezetésével.⁵² A mezőgazdaság köréből van elméleti és gyakorlati oktatás. Az elméleti oktatás napi egy és félórán történik.⁵³ A gyakorlati oktatás nem tanulmányi birtokhoz van kötve, hanem az úgynevezett felülbírált otthoni gyakorlat formájában történik. Ez abban áll, hogy a növendék saját

otthonában választ egy gyakorlati munkateret a tanár beleegyezésével, pl. veteményes kert művelését.⁵⁴ Itt aztán a tanár meglátogatja a tanulókat, tevékenységüket ellenőrzi és irányítja. Az itt tapasztaltakat elméleti oktatása alkalmával az osztály közkincsévé teszi. Gyakorlati oktatásra a tanár néha az egész osztályt magával viszi. Az oktatás teljesen helyi jelelgű,⁵⁵ főfeladat a vidék különleges gazdasági kérdéseinek a megismertetése. Tehát azt tanulja meg a növendék az iskolában, amire az életben szüksége van, aminek hasznát is látja.

A külföldi mezőgazdasági szakoktatás rövid és vázlatos ismertetése után megállapítható, hogy szakismertetek oktatására nagyobbbrészt az elemi iskolát nem tartják alkalmasnak. A főtörekvés csak az — főleg agrárállamokban —, hogy a növendékek figyelmét felhívják a mezőgazdaság fontosságára. Viszont a továbbképző iskolákban azon a vidéken, ahol a lakosság legnagyobb része mezőgazdasággal foglalkozik, már alapos elméleti és gyakorlati oktatást nyújtanak. Ezek elvégzése után pedig a téli gazdasági iskolát tartják a gazdanevelés legfontosabb szervének, melyekben az oktatás a vidék speciális viszonyaihoz alkalmazkodik, s az oktatás gyakorlati részére nagy súlyt vetnek.

Ezek figyelemben tartása mellett áttérek a hazai mezőgazdasági szakoktatásunk ismertetésére.

IV. Szakoktatásunk mai állása.

A felső- és a középfokú mezőgazdasági szakoktatás kívülről esik tárgyalásomon, mert az nem szolgálja a népszéles rétegének a gazdasági tanítását és nevelését.

Alsófokú mezőgazdasági szakoktatásunkat a világháború óta a következő intézmények szolgálják:

1. A Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter fennhatósága alatt állanak:

a) A továbbképző népiskolák (gazdasági irányú). Számuk: 997.

b) Az önálló gazdasági népiskolák (mezőgazdasági népiskola). Számuk: 52.⁵⁶

2. A Földművelésügyi Minisztérium vezetése alatt állanak:

a) A m. kir. mezőgazdasági szakiskolák. Számuk: 9.

b) A m. kir. téli gazdasági iskolák. Számuk: 23. Balassagyarmat 1936, Berettyóújfalu 1927, Csongrád 1927, Csorna 1938, Győr 1937, Gönc 1938, Hajdúdorog 1924, Jánoshalma 1933, Kaposvár 1935, Kiskunhalas 1938, Kiszárda 1938, Komárom 1938, Mezőkövesd 1938, Mátészalka 1927, Mohács 1930, Munkács 1938, Nagykőrös 1924, Rimaszombat 1938, Sárospatak 1936, Siklós 1935, Szentlőrinc 1930, Székesfehérvár 1928, Szombathely 1927. év óta szolgálják a szakoktatás ügyét.

c) A Vitézi Rend gazdaképző iskolája. Örkény. 1926-ban létesült.

d) A m. kir. háztartási (gazdasági) vándortanfolyamok. Száma: 6.

Megjegyzem, hogy az intézmények felsorolásánál csak az általános gazdasági irányú gazdasági szakoktatási intézeteket vettem figyelembe s így eltekintettem a speciális irányú gazdasági iskolák, pl. tejgazdasági, kertészeti, szőlészeti felsorolásától.

Amint a felsorolásból is látható, mezőgazdasági szak-

oktatásunk két minisztérium fennhatósága alá tartozik, ami szakoktatásunk fejlődésére káros. Hiányzik ugyanis az egyöntetű irányítás és a szakoktatás két malomkő között zúzódik. Igaz, hogy 1936. évben a két minisztérium között megtörtént a megegyezés, amely szerint a vallás- és közoktatásügyi minisztérium a földművelésügyi minisztérium fennhatósága alatt álló intézményeket pedagógiai szempontból, a földművelésügyi minisztérium pedig a vallás- és közoktatásügyi minisztérium intézeteit szakszempontból ellenőrzi arra kiküldött szakközegek által. Ezzei azonban nem dőlt el az a hosszú évek óta folyó versengés, hogy melyik minisztérium intézze a mezőgazdasági szakoktatás ügyét.

Sokan állítják, hogy ezzel a szabályozással a versengés véget ért, s szakoktatásunk fejlődése már ebből kifolyólag is erősebb lendületet vesz. Véleményem azonban az, hogy szakoktatásunk csak akkor végez az egész agrártársadalomra kiterjeszkedő eredményes munkát, ha azt egy központi szerv irányítja, a földművelésügyi minisztérium, mert enélkül szétszóródottság, ziláltság és mozaikszerű képek jellemzik csak szakoktatásunkat.

A mai állapotot vegyük azonban a maga valóságában és tekintsük át mezőgazdasági szakoktatásunkat, valamint a megoldási lehetőségeket ennek figyelembevételével.

1. Elemi oktatás.

Mezőgazdasági nevelésünk és oktatásunk alapja, úgy mint egész oktatásügyünk alapja, az elemi oktatás.

A magyar népoktatás alapvető törvénye az Eötvös-féle 1868-ik évi XXXVIII. t.-cikk. Fontosságban vetekszik vele az 1926. évi VII. t.-cikk, mely a mezőgazdasági népesség érdekeit szolgáló népiskolák létesítéséről és fenntartásáról szól. Már a létesítő törvény kimondja, hogy a vidék viszonyainak tekintetbevételével az elemi iskolákban kell természetrajzi és gazdasági ismereteket tanítani. Jelenleg népiskoláinkban a harmadik osztálytól kezdve tanítanak természetrajzi, mezőgazdasági és háztartási ismereteket. Ezeknek az ismereteknek az oktatásával az a

fő cél, hogy a földművesfoglalkozást, a gazdálkodást megszeretessék a gyermekekkel.

Az 1934. év júniusában Budapesten megtartott Nemzetközi Mezőgazdasági Kongresszus is ezt hangsúlyozza: „A kongresszus — tekintettel azokra a nemzeti, szociális és gazdasági érdekekre, melyek a mezőgazdálkodással foglalkozók szakismereteinek fokozásához fűződnek, — ama kívánságát fejezi ki, hogy az elemi iskolás tanulók, kik az iskolában az általános műveltség elemeit kapják, egyúttal gazdasági szellemi oktatást és előkészítést nyerjenek a földhöz és a falusi élethez való ragaszkodásukban megerősítenek. Sőt már az elemi népoktatás minden osztályában foglalkozni kell a gazdasági ismeretekkel, melyekre népiskolai tankönyvek szerkesztésénél és kiadásánál tekintettel kell lenni.”⁵⁷

A tanítás célja az általános oktatás — olvasás, írás, számolás — mellett azokkal a növényekkel, állatokkal és munkálatokkal foglalkozni, amelyeket a gyermek ismer és ami gyakorlatban be is mutatható. A gazdasági ismeretekkel kapcsolatban természetesen végső cél volna azoknak oly mértékben való elsajátíttatása, hogy a tanulók a gyakorlati életben annak hasznát is lássák. Erre vonatkozóan a vélemények különböznek.

Vannak, akik azt vallják, hogy az elemiben egyáltalán semmiféle vonatkozásban gazdasági ismereteket nem szabad tanítani. Hivatkoznak a porosz példára, ahol bár meg van a kötelező 8 évi elemi oktatás, még sem tanítanak gazdasági tárgyakat, mert szerintük a 6—14 éves gyermek gazdasági oktatásra nem alkalmas. Mások éppen ellenkező véleményen vannak. Szerintük pedig a 12 éven aluli gyermeknél is sokkal nagyobb eredményt lehet elérni, ha a mindennapi élethez, a gyermek viszonyaihoz, a szülők foglalkozásához, környezetéhez és már eddig is végzett kisebb munkájukhoz közel eső tényekre hívják fel a figyelmét, mintha gondolat- és fogalomkörétől távoleső ismeretekkel terhelik emlékezetét.

Véleményemmel ez utóbbi csoporthoz csatlakozom, abból a módszertani elvből kiindulva, hogy az új ismereteket már meglevő ismeretekhez kell kapcsolni. A meglevő

ismeret pedig földműves-vidéken élő gyermekeknél leginkább a gazdasággal kapcsolatos. Így az oktatásnál mindig falusi példából célszerű kiindulni, lehetőleg a gyermek tapasztalatait minden tárggyal kapcsolatba kell hozni. Nevelésünkkel kapcsolatban azonban gazdasági oktatás is adható, mert ha a fiatal gyermeket pl. állandóan arra oktatjuk, hogy a fát szeretni, a gyümölcsfát ápolni, ellenségeit irtani kell, ha napirenden tartjuk, hogy milyen érték a trágya, melyet nem szabad feltüzelni, ha hangsúlyozzuk, hogy a vetőmagot tisztán kell vetni, akkor ezeket megfogja jegyezni és az tudássá (nem szaktudássá) fog válni.

Ha azt tekintjük, hogy a mezőgazdasági szakoktatás mai állása mellett a kis- és a törpebirtokosok túlnyomó része nem juthat el olyan iskolába, ahol mezőgazdasági ismeretekre tehet szert, akkor újból csak azt kell állítanunk, hogy a gazdasági ismeretek nyújtását már az elemi iskolában meg kell kezdeni. Nálunk a kisközgazdász oktatása legtöbbször már az elemi oktatással befejezést nyer. Erre vonatkozóan Gesztelyi Nagy László dr. megállapítja, hogy Magyarország lakosságának mintegy 95 %-a egész életén át azokkal az ismeretekkel éri be, melyeket az elemi iskolában szerzett.⁵⁸ Ha pedig a kisközgazdász szülő gyermekei gazdasági iskolát is végeznek, akkor az elemi iskolában tanultakra támaszkodhatnak.

Kíváncsi és szükséges tehát, hogy a falusi és a tanyai gyermekek oktatása mezőgazdasági vonatkozásokon épüljön fel. Főképp az elemi iskola két utolsó osztályában kell a tanítást a falusi mindennapi életből vett példákkal, tanulságokkal és természetrajzi ismeretekkel kiegészíteni. Agrárországok pedagógusai is ezen a véleményen vannak. Bár Németországban az elemi oktatásban ez az elv nem érvényesül, de a kisközgazdász oktatása nem is fejeződik be még a 8 évi elemi oktatással sem, hanem utána kötelező továbbképző iskolai oktatás folyik, mely által az ifjú úgy is kap gazdasági irányítást.

Hazánkban az elemi iskola elvégzése után a földműves-szülők gyermekeinek bizonyos százaléka gazdasági továbbképző iskolába jut.

2. Gazdasági irányú továbbképző népiskolák.

Az 1868. évi XXXVIII. t.-c. 50. §-a alapján megszervezett továbbképző (1921. évig ú. n. ismétlő) népiskolák célja az elemi iskolákban szerzett ismeretek ismétlése, bővítése és a gyakorlati élet szempontjából szükséges általános és szakirányú ismeretek nyújtása.⁵⁹ Eredetileg általános irányúak voltak, majd a tanulók foglalkozása szerint létesültek: gazdasági, iparos stb. irányú továbbképző iskolák.

Ilyen iskolák olyan, főleg östermeléssel foglalkozó, községekben működnek, amelyekben a 12—15 éves mindkét nembeli tankötelesek száma a negyvenet eléri, de a százhuszat nem haladja meg.

Az oktatás célja a jövőendő földművesnemzedék lelkében a mezőgazdasági haladás iránti fogékonyságot felébreszteni és ápolni, valamint a gazda és a gazdaasszony munkáit megismertetni és megszerettetni. Ezenfelül a gazdálkodás egyes ágaiban olyan jártasságot is nyújtani a növendékeknek, hogy mint leendő birtokosok, okszerűen tudják vezetni gazdaságaikat, vagy mint gazdasági munkások jól megállják a helyüket. A nevelés a szülők gazdaságában és az iskola gyakorló terén szerzett tapasztalatokra támaszkodik.

A leányok nevelésénél pedig az a cél, hogy a háztartásban és a munkakörükbe eső gazdasági ágakban — konyhakertészet, baromfitenyésztés — oly mértékű kiképzést nyerjenek, hogy a család jobb gazdálkodását ők is elő tudják segíteni.

A tananyag két csoportot alkot:⁶⁰

1. Közismereti tárgyak. Ez az elemi iskola anyagát foglalja magában s nem más, mint annak az ismétlése és mezőgazdasági irányban való kiegészítése. Ide tartozik még a közéleti fogalmazványok elkészítése is. Együttvéve ezek a tárgyak a nemzeti szellem ápolását és fokozását szolgálják.

2. Gazdasági ismeretek, amelyek körében már rendszeresen tárgyalják a talajművelést, a növénytermesztést, az állattenyésztést, a kertészetet, a szőlőművelést, a méhészetet és a gazdasági berendezést is. Lányoknak viszont

állattenyésztésből és kertészetből csak annyit ír elő a tanításterv, amennyi a gazdaasszonynak szükséges, ehelyett a háztartástant és a női kézimunka ismereteket teljes részletességgel tanítják.

Amint a fentiekből látható, a célkitűzés a szakoktatási feladatok megoldására teljesen megfelelő. A kitűzött célt azonban ez az iskolatípus nem oldja meg a mai feltételek mellett. Előrebocsátom, hogy tankötelezettség van és a tanulás időtartama 3 év. A tanítási idő évfolyamonként 10 hónap. A tanév téli 4—5 hónapján át hetenként hét órai oktatás folyik, amelyből 4 óra gazdasági, 3 pedig közismereti tárgyakra esik. A nyári hónapokban heti 4 órában történik az oktatás, amelyből 3 gazdasági, főképp gyakorlati, 1 óra pedig közismereti. Minden iskolának van gyakorló tere (600 négyszögöl — 2 katasztrális hold).

A fenti célnak ezek az iskolák még sem felelhetnek meg, egyfelől azért, mert a kevés óraszám miatt rendszeres oktatás el sem képzelhető, másfelől mert a tanítóknak sincs meg a kellő gazdasági tudása.

Előbbi érvem megvilágítására összehasonlítás végett készítettem a következő táblázatot.^{61 62 63}

Továbbképző Önálló gazdasági Téli gazdasági			
iskolákban az összes órák száma:			
Közismereti tárgyakra	237	252	342
Gazdasági tárgyakra	396	545	779
Háziipari oktatásra	—	—	228

A fenti kimutatásban szereplő óraszámok az iskola egész időtartamára vonatkoznak.

Az utóbbi érvemet viszont alá támasztja az a körülmény, hogy ezekben az iskolákban olyan okleveles néptanítók tanítanak szaktárgyakat, akik négyhetes gazdasági tanfolyamot végeztek, vagy pedig még azt sem végezték el, csak az iskolaszék és az előljáróság erre alkalmasnak találta őket, mert bizonyos mértékű jártasságot mutattak fel mind elméleti, mind gyakorlati téren. „Sajnos, hogy ezeknek az iskoláknak nagyrésze a kisgazda szakoktatásnak kérdését megoldani képtelen, mert a négy hét, amelyet a tanító a tanfolyamon tölt, ha magának földje nin-

csen és így nem gyakorlati gazda, őt a gazdasági ismeretekben csak dilettánsá teszi s bizony gyakran megesik, hogy 13—15 éves fiú, aki a gazdaságban nőtt fel, többet ért a gazdálkodáshoz, mint a tanító a négyheti kurzus elméleti oktatásával.⁶⁴

Az ilyen iskolák egyrészénél az a hátrány is megvan, hogy a tanulók csekély létszáma miatt osztatlanok, vagy csak részben osztottak. Így a tanító az alatt a rövid idő alatt, ami a tanításra rendelkezésére áll, még a legjobb akarat mellett sem képes tárgyát alaposan elsajátíttatni.

Bár némelyek szerint nagy nevelési és gyakorlati értéket kölcsönöz ennek az iskolatípusnak az, hogy a magyar földművelőnép gyermekeinek 80 %-a itt fejezi be iskolai tanulmányait,⁶⁵ mégis meg kell állapítanunk, hogy ma már ezek az intézmények túlélték korukat s már tökéletesebb intézmények állanak a mezőgazdasági szakoktatás szolgálatában.

3. Önálló gazdasági népiskolai oktatás.

A gazdasági irányú továbbképző népiskola célkitűzéseit már sokkal jobban megvalósítja az önálló gazdasági népiskola, melynek látogatása az 1868. évi XVIII. t.-c. 50. és 51. §-ai alapján kiadott 1902. évi 66.569. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri utasítás szerint kötelező az elemi iskola elvégzése után. Ez a típus a továbbképző népiskola tökéletesebben kifejlődött alakja, s csak azokban a községekben szervezték meg, ahol a 12—15 éves földműveléssel foglalkozó mindkét nembeli tankötelesek száma a százhuszat meghaladja.

Minthogy a gazdasági továbbképző népiskoláknak tökéletesebb típusa, ebből következik, hogy célkitűzéseiben megegyezik vele, de feladatainak megoldásában alaposabb képzést igyekszik adni a jövő gazdanemzedéknek.

A tanítás módjára és idejére a vallás- és közoktatásügyi miniszter által kiadott 1922. évi 130.700, illetőleg az 1932. évi 48.740. számú rendeletek intézkednek. E szerint a szorgalmi idő 10 hónap, mely azonban a helyi körülmények tekintetbe vétele alapján egy, sőt két hónappal is megrövidíthető. A három évfolyamú oktatás évfolyamon-

ként nyári és téli félévre oszlik. A téli félévben — november 1-től április 1-ig heti három félnapon át összesen 10 órában elméleti oktatás van. A téli félévben rendeznek még négy hétig tartó háziipari (kefe-, seprőkötő, kosárfonó, bognár, vagy más), vagy háztartási tanfolyamokat is. E tanfolyamok nincsenek az órarendbe bevéve. A heti 10 órából egy óra hittan, 5 óra gazdasági, 4 óra pedig közismereti tárgyakra van fordítva.⁶⁶

A nyári félévben (szeptember 1-től november 1-ig és április 1-től június 30-ig) főképp gazdasági gyakorlati nevelés folyik, amely az iskola mintagazdaságában (körülbelül 20 kat. hold), vagy olyan vidéken, ahol a gyümölcsstermesztés, a szőlőművelés a lakosság főfoglalkozása, az iskola kertészetében (5 kat. hold) történik.⁶⁷

Az önálló gazdasági népiskola teljesen magyar alkotás, melyet báró Wlassics Gyula kultuszminiszter és Halász Ferenc miniszteri tanácsos teremtett meg. Az első ilyen iskolák 1898. évben kezdték meg működésüket (Békcscsaba és Hajdúszoboszló).

Az iskola tankötelezettségen alapul, ami tanítványainak állandó nagy számát biztosítja. Mivel pedig teljesen ingyenes, a taníttató szülőknek semmiféle költséggel sem jár. Nagy előnye ennek az iskolatípusnak, hogy a tanulók az iskolába járásuk alatt megmaradnak a szülői környezetben. Ezekkel az iskolákkal az agrárnépesség széles rétegének mind elméleti, mind gyakorlati képzését már eredményesebben lehet megoldani. Különösképen az alföldi tanyavilágban vált be ez az iskola, mert alkalmas arra, hogy az elhanyagolt alföldi, tanyai és községi nép általános kultúrszínvonalát emelje és javítsa. Ez az iskola az életre tanít és azokat az ismereteket nyújtja, melyek a kisgazda életében, háztartásában, gazdálkodásában előfordulnak. „Jól szolgálják a szakoktatás ügyét az ú. n. szaktanítós gazdasági iskolák, melyek mellett húsz kat. hold kiterjedésű terület áll megfelelő felszereléssel és szakképzett tanítóval rendelkezésre.”⁶⁸ Ez is bizonyítja, hogy tökéletesebb iskola a továbbképzőnél, mert élén gazdaságilag és pedagógiailag képzett tanerők állanak, akik a néptanítói

oklevél megszerzése után a gazdasági szaktanító (nő)-képző intézetet, vagy gazdasági akadémiát végeztek.

Ha pedig a tantárgyak óraszámára vonatkozóan végzünk megállapításokat, akkor újból arra az eredményre jutunk, hogy ez az iskolatípus a gazdanevelés ügyét már tökéletesebben oldja meg, mint a továbbképző gazdasági népiskola. Közismereti tárgyakra — 1. olvasás, írás, fogalmazás; 2. hazai földrajz, történelem-alkotmánytan; 3. számtan, mértan; 4. egészségtan, természettudományok elemei és lányoknak csecsemő ápolás — egész háromévi tanítási idő alatt jut 252 óra.⁶⁹ A különbség nem is itt van, hanem a gazdasági ismereteknél, amelyre 545 óra jut. Természetesen a tanulmányi idő megrövidítésével ezek a számok is lényegesen csökkenhetnek, de az iskola felsőbbrendűsége ezáltal nem csorbul, mert a tökéletesedés csiráit magában hordja, s a gazdanevelés megvalósulásának nyitott kapuja mintagazdaságával és gazdasági szaktanítóival. Az előbbi azért fontos, mert a példaadást szolgálja, a második a gazdasági szaktanácsadás szolgálatában áll s a kettő egymástól el nem választható.

Más képet kapunk azonban ezekről az iskolákról, ha a tanulók létszámát vesszük vizsgálat alá. Hazánkban a tanulólétszámot az utolsó 10 évre az 52 iskolában együttvéve a következő kimutatás tünteti fel:⁷⁰

1926/27. iskolai évben	21.919
1927/28. iskolai évben	20.439
1928/29. iskolai évben	16.569
1929/30. iskolai évben	13.929
1930/31. iskolai évben	11.929
1931/32. iskolai évben	16.044
1932/33. iskolai évben	19.746
1933/34. iskolai évben	24.332
1934/35. iskolai évben	25.184
1935/36. iskolai évben	24.596

gyermek, fiú és leány együttvéve. Középertéket véve 19.469 és tekintetbe véve, hogy Csonkamagyarország lakosságának 55.7 %-a⁷¹ foglalkozik östermeléssel, valamint azt, hogy a 12—14 éves tankötelesek⁷² száma 270.260, adódik, hogy a mezőgazdasággal foglalkozók 12.43 %-a,

ha pedig csak az 1935—36. évi adatokat vesszük tekintetbe, akkor 15.71 %-a járt csak önálló gazdasági népiskolába. Ez a szám, ha nem vesszük pontos mértékadónak, akkor is egész reálisan mutatja, hogy gazdasági szakoktatásunk még ma is a kezdet nehézségeivel küzd. Egyet azonban minden elfogultság nélkül megállapíthatunk: a gazdasági tömegoktatás szolgálatában az önálló gazdasági népiskolák fontos szerepet töltenek be, ha az idő és a kor parancsolta tökéletesítésüket és átszervezésüket elvégezzük. Pedagógiai szempontból érdeme az előbbi intézményeknek, hogy a serdülő korban tartják féken az ifjúságot.

Az eddig említett intézmények növendékei tankötelesek voltak s az intézetek a vallás- és közoktatásügyi miniszter fennhatósága alá tartoztak.

Még két gazdanevelési intézménnyel foglalkozom, melyekre közösen jellemző, hogy növendékei a tanköteles kort már meghaladták s ezek az intézetek a földművelésügyi miniszter fennhatósága alá tartoznak.

4. Mezőgazdasági szakiskolák.

A földművesiskolák 1929. évtől kezdve mezőgazdasági szakiskolák, melyeket a XIX. század végén Darányi Ignác földművelésügyi minisztersége alatt szerveztek meg leginkább, célja⁷³ elsősorban gazdák és bérlok fiainak, másodsorban pedig gazdaságok, uradalmak részére gazdasági altisztek nevelése és szakképzése.

A nevelés és az oktatás mindazokat a közismereti és gazdasági tárgyakat magába foglalja, melyeket a következő fejezetben a téli gazdasági iskolákkal kapcsolatban részletesen fogok tárgyalni.

Az elméleti oktatás mellett széleskörű gyakorlati oktatás folyik az iskolák tangazdaságában (100—400 k. h.),⁷⁴ hol a növendékek résztvesznek minden gazdasági munkában.

Pedagógiai szempontból az itt alkalmazott rendszer az összes mezőgazdasági intézeteket illetően a legmegfelelőbb, mert az elméleti és gyakorlati oktatás egyszerre történik. Az elméleti oktatást a gyakorlati tapasztalatokból vonják le, viszont az elméleti tételek érvényessége

gyakorlatilag azonnal bemutatatható, ami ezen a szellemi színvonalon nem lehet közömbös. A növendékek maguk is minden munkát végeznek, így az elmélet megértéséhez szükséges mezőgazdasági tapasztalatokat a tanár tervszerű irányítása mellett szerzik meg, nem pedig véletlenül, esetleg sehogy sem.

Azonban az iskolák még sem töltik be a nekik szánt szerepet, mert egyáltalán nem szolgálják a kisgazda-nevelést, ami pedig elsősorban volna a céljuk. Ezt bizonyítja Budai Barna egy cikke is,⁷⁵ melyben kimutatja, hogy az 1932/33. iskolai évben a mezőgazdasági szakiskolák 424 növendékéből 231 nem gazdaszülők gyermeke volt. Ha megnézzük még az idejáró gazdaszülők családi körülményeit, újból arra a megállapodásra jutunk, hogy a gazdaszülők gyermekeinek 90 %-a ismét csak azért jön ebbe az iskolába, hogy elvégzése után uradalmakban valamilyen állást kapjon. Ugyanis a családoknak maximum 15-16 kat. hold földjük van s ezzel szemben a gyerekek száma 4—6.

A kisgazdaképzést kérdésessé teszi továbbá a nagy kiterjedésű tangazdaság, melyek jóval nagyobbak, mint a kisgazda birtokai s az itt szerzett gyakorlati ismereteket odahaza igen kis mértékben, vagy egyáltalán nem valósíthatja meg. Más oldalról a gazdaság a tanároknak és a tanulóknak is sok munkát ad s ennek következtében az iskola tulajdonképeni céljára, a nevelésre és a tanításra kevesebb idő marad. Emellett tudjuk azt is — és külföldön is hasonló a helyzet —, hogy a kisgazdák a nagy munkaidőben nem szívesen nélkülözik fiaikat.

Kisgazdanevelés szempontjából sokat jelent azonban az iskolák tangazdasága (és csakis ez) a környék gazdaságára. Ugyanis ismeretes, hogy a magyar gazda idegenkedik az iskolától, nem vallja, hogy a gazdálkodás iskola útján is elsajátítható, viszont szívesen lesi el az iskola gazdaságában folytatott munkálatokat, ha úgy találja, hogy az ott végzett munkák több haszonnal járnak. Így lassanként bizalmatlansága megtörik a „nadrágos paraszt”-tal szemben; nem vonakodik tanácsát sem kikérni

gazdálkodási eljárására. Így az iskolák által vezetett gazdaságoknak — mint mintagazdaságoknak — meg van a környékbeli gazdákra a nevelő hatása.

5. Téli gazdasági iskolák.

Ez az iskolatípus alig 15 éves multra tekint vissza, s a kisgazdaközönség körében már is nagy közkedveltségnek örvend. Második megszületése ez az 1839-ben szervezett rohonci intézetünknek, mely német földön már nagyon elterjedt. Hazánkban 1920. évben, mint magánintézmény, gróf Jankovics Bésán Endréné birtokán, Pápateszén nyílt meg először. A földművelésügyi kormányzat magáévá tette az elgondolást s 1923. évben két kísérleti intézettel — melyeknek száma azóta folytonosan szaporodik — hozzá kezdett az eszme megvalósításához.

Az iskola célja: önálló, az iskola elvégzése után a szülői otthonban maradó, művelt, szakképzett kisgazdák nevelése.⁷⁶ Hivatva van az iskola a tanköteles korban szerzett ismereteket mélyíteni és az alapvető gazdasági ismereteket megadni.

Az iskola látogatása nem alapszik tankötelezettségen, tanulóit csak a józan belátás vezeti az iskolába. Éppen emiatt némely vidéken az iskola benépesítése nagy gondot okoz a tanárikar tagjainak. Ehhez járul még az is, hogy oly kevés ilyen intézetünk van, hogy alig kerül egy vármegyében egy. Most pedig vegyük figyelembe, hogy a földműves nem megy szívesen más városba tanulni még akkor sem, ha az nem kerül neki kiadásába. Bizonyosságul szolgáljon erre az a tény, hogy a községek által fenntartott alapítványi helyekre, némely vidéken egy gazdafijú sem vállalkozik, hogy elmenjen az iskolába. A hajdúdorogi körzetben pl. Egyek község már három éve, Téglás két éve fizeti az alapítványi díjat anélkül, hogy vállalkozó földművesifjút küldhetne.

A tanulók az iskolába a tizenötödik év betöltése után vehetők fel (csak birtokosok vagy bérlők fiai). Az iskolában a tanítás teljesen ingyenes. A tanítási idő két év, illetőleg két téli és két nyári félév. A tanítói és a nevelői munka a téli félévben november 1-től március közepéig

tart.⁷⁷ Ez az iskolai idő is teljesen az élethez igazodik, mert amennyiben az őszi betakarítási munkákat az időjárás miatt csak később lehet elvégezni, vagy a tavaszi munkákat korábban lehet kezdeni, aszerint a tanítás valamivel későbbben kezdődik, illetőleg korábban végződik, hogy a növendékek a külső mezej munkáknál tavasztól ősziig szüleiknek segédkezhessenek.

A téli elméleti oktatás 19 hétre terjed, amelyből 15 hét jut a tanításra, két hét ismétlésre, egy hét kirándulásra és egy hét szabadságra.

A gyakorlati oktatás a nyári félévben minden tanuló saját gazdaságában egyénileg történik, a tanárok látogatása alkalmával.

A téli gazdasági iskola elméleti féléveiben tanított tárgyakat a mellékelt kimutatás tünteti fel.⁷⁸ (L. 40. old.)

E kimutatás szerint a tantárgyak három nagyobb csoportot alkotnak: gazdasági, közismereti és gyakorlati csoportot. A tanítás súlypontja természetesen a gazdasági ismeretek tanítására esik, főképp a növénytermesztésre és az állattenyésztésre. E keretben megtanulják a tanulók az okszerű talajművelést, a trágyakezelést, a különféle növények termesztését (figyelembe véve a legújabb kísérleti eredményeket s ezzel kapcsolatban az új eljárásokat), az összes háziállatok tenyésztését, gondozását és takarmányozását, a különféle növényi és állati betegségeket, a különféle kártevők elleni védekezést. Ezenkívül tanulnak gazdasági berendezést, kertészetet és szőlőművelést.

Az oktatás mindig a vidék különleges viszonyainak figyelembe vételével történik, így pl. Jánoshalmán és Kis-kunhalason a vidék gyümölcs és szőlő termesztésére való tekintettel, a kertészet óraszámát két elméleti és egy gyakorlati órával felemelték a növénytermesztés, illetőleg az állattenyésztés rovására.

A közismereti tárgyak magukban foglalják a magyar helyesírást, fogalmazást, ügyiratok szerkesztését (nyugta, kérvény stb.), azonkívül a kimutatásban felsorolt tantárgyakat, melyeket főképpen gazdasági vonatkozásban adnak elő.

KIMUTATÁS.⁷⁹

a m. kir. téli gazdasági iskolában tanítandó tárgyakról, azok előadóirol és a heti órák számáról.

Sor- szám	A tanár neve, állása	A tantárgy megnevezése	Előírt heti óraszám				A tanár által tartott heti elő- adás órák száma			Jegyzet	
			alsó		felső		Évfolyam	Elmélet	Gya- korlat		Ösze- sen
			Elmélet	Gya- korlat	Elmélet	Gya- korlat					
1.	igazgató	Növénytermesztés	5	1	5	1	16	2	18	felekezet szerint iskolai orvos	
		Gazdasági berendezéstan, becsléstan	—	—	2	—					
		Gazdasági számvitel			2	—					
		Ifjúsági önképző gazdakör	1	—	1	—					
2.	gazdasági tanár	Allattenyésztés	5	2	5	2	15	6	21		
		Kertészet, szőlőmívelés	2	1	2	1					
		Méhészet, selyemhernyótenyésztés .	1	—	—	—					
		Magyar nyelv, ügyírálytan és irod. .	3	—	3	—					
3.	középisk. tanár	Történelem, alkotmánytan	1	—	—	—	18		18		
		Gazd. földrajz keresk. kapcsolatok	2	—	—	—					
		Számtan, mértan	4	—	3	—					
		Gazdasági természettan és vegytan	1	—	1	—					
4.	hitoktató	Hit- és erkölctan	1	—	1	—	2	—	2		
5.	orvos	Egészségtan, elsősegély nyújtás . .			1	—	1		1		
6.	testnevelési előadó	Nemzetvéd. előkészítés, testgyak.	—	4	—	4	—	8	8		
7.	tanító	Ének	—	2	—	2	—	4	4		
8.	képesített kosárfonó m.	Kosárfonás, kefe-seprőkötés	—	3	—	3	—	6	6		
9.	képesített bogárnár	Bognármunkák	—	3	—	3	—	6	6		
Összesen:			26	16	26	16	52	32	84		

A gyakorlati csoportba osztom a háziipari, a nemzetvédelmi és az ifjúsági gazdaköri órákat.

A tisztán gyakorlatilag elsajátítható háziiparban képzett szakemberek tanítják meg a kosárfonást, a seprőkötést, a kaptárkészítést, a kefekötést és a fafaragó munkákat az erre a célra berendezett műhelyekben.

A nemzetvédelem tulajdonképpen testnevelés.

Az ifjúsági gazdakör célja, hogy a nyilvános szerepléshez, rövidebb szavalatok, előadások elmondása által előkészítse az ifjú gazdákat.

Az elméleti oktatás tárgyai úgy vannak összeállítva, hogy a nevelést és a szakképzést úgy szolgálják, hogy a tanulmányuk befejezése után az ifjú gazda arra a szellemi nivóra emelkedhessék, amelyet a társadalom joggal elvárhat a magyar gazdától.

A nevelés szempontjainak nemcsak a közismereti tárgyak, hanem a szaktárgyak körében is egyformán érvényesülni kell. Nem szabad feledni, hogy elsőrendű feladatnak a szakképzésen keresztül mégis csak a nevelésnek kell lenni ebben az iskolában is.

A közismereti tárgyak egyrésze az általános nevelés és kultúrszínvonal emelésén kívül még a szaktárgyak műveléséhez szükséges alapképzettséget is kell, hogy biztosítsa. Ilyen kettős célt szolgál a számtan, a mértan, a természettan és a vegytan. Ezt tekintetbe véve, módszertanilag teljesen helytelen a tantervnek az az álláspontja, hogy a vegytant nem az alsó, hanem a felső évfolyamon kívánja taníttatni. Ugyanis vegytani alapismeret nélkül már az alsó évfolyamon sem lehet a gazdasági alapismereteket eredményesen tanítani, mert ott a vegytani alapismeretek alkalmazása úgyszólván minden egyes órán előfordul. Így a gazdasági szaktárgyakat tanító tanár, ha azt akarja, hogy tanító és nevelő munkájában teljesen üres (vagy értelmetlen verbalizmussal kitöltött) hézagok ne legyenek, vagyis, ha nevelő munkájában érvényesíteni akarja azt az elvet, hogy a részekből építse meg az egészet, akkor rá van utalva, hogy először több órán át vegytani alapismereteket nyújtson. Azonban, ha így ez a kérdés megoldást

nyert, akkor most az a kérdés, hogy mi értelme van felső évfolyamon a vegytani alapismeret tanításának? Senki sem állíthatja, hogy mindössze évi 18 órában a vegytan összes formális és tárgyi nevelő értéke kifejthető, sőt ellenkezően, igen minimális az, amit ily rövid időn belül el lehet érni abból, amit a nevelés a vegytan tanításától vár. Így a fentiek miatt önként adódik, hogy a kémiának, mint külön tantárgynak, ilyen formában nincs létjogosultsága a téli gazdasági iskolai nevelésben. Ellenben a gyakorlati és az elméleti szempontok érvényesítése sokkal eredményesebb volna, ha az alsó évfolyamon a növénytermesztés óraszámát heti 1 órával felemeltetnék s ennek keretében valósulna meg a vegytannak a tanítása.

Bár az órarend tartalmaz gyakorlati oktatásra is időt, mégis megállapítható, hogy a gyakorlati oktatás ebben az iskolatípusban az elméleti félévek alatt nagyon kevés, aminek az az oka, hogy a tanítási idő a téli hónapokra esik. Nem lehet pedig az eredmény szempontjából közömbös az, hogy a tanuló valóban szemlélet után a valóságban tanulja azt meg, amire az életben szüksége lesz: pl. a talaj előkészítése a vetéshez különféle gazdasági növények számára, vagy metszés, gyümölcsfa ültetés, trágyázás, vetőmag előkészítés vetéshez stb.

Az órarendbe beállított gyakorlati órákon részben gyakorlati, részben elméleti oktatás van. Gyakorlati oktatásról ilyenkor főképp az állattenyésztés körében lehet szó, pl. állatok gondozása, tisztántartása, takarmányozás, előkészített takarmánykeverékek bemutatása, fejés megtekintése, míg a növénytermesztés köréből tél folyamán bemutatásra nagyon kevés alkalom nyílik, így a gazdasági eszközök megtekintése, előkészítése a munkálatok végzéséhez, a trágyatelep és a helyes trágyakezelés bemutatása.

Ha azonban figyelembe vesszük, hogy hazánk téli gazdasági iskolái közül csak a hajdúdorogi, a nagykőrösi és a szombathelyi rendelkezik tangazdasággal, akkor előbbi állításom a gyakorlati oktatásra vonatkozóan már igazolást is nyert.

A gyakorlati oktatáshoz számítják még a tavaszi ki-rándulásokat, amikor a tanulóifjúság a tantestület kísé-re-tében megtekintí a közeli mintaszerű gazdaságokat, ura-dalmakat és egyes tanulók gazdaságait. Itt a szemlélet és a megfelelő magyarázat által gyakorlati ismeretekre tesz-nek szert a tanulók, látókörüik szélesedik és összehasonlí-tásokat tehetnek a saját gazdaságukkal. Így ezeknek a bemutatásoknak meg van a maga nevelő értéke, de már ez inkább a nyári gyakorlati oktatással kapcsolatos.

Tehát az elméleti félévben még a gyakorlati órákon is inkább elméleti oktatás folyik, mert a vetített képes elő-adásokat, modellek, minták bemutatását semmiképen sem nevezhetjük gyakorlati oktatásnak. Sőt nevelési szem-pontból sokkal célszerűbb a szemléltetést a magyaráza-tokkal párhuzamosan bemutatni. Ugyanis ezek a szemlél-tetőeszközök tanítás közben az egész év folyamán mun-kában meggyötört tanulók érdeklődését felkeltik, ébren-tartják és fokozzák a tárgy irányában s a tanítást ered-ményesebbé teszik.

Ez vezet el a téli gazdasági iskolában alkalmazandó módszer kérdéséhez. Nem azért kell itt módszerről be-szélni, mintha ennek az iskolatípusnak a számára az álta-lánosan alkalmazott módszer nem felelne meg, hanem azért, mert alapképzettség szerint elég bonyolult össze-tételű a tanulóifjúság. Az is messze van még, hogy a tíz-, a nyolcvan-, a százötvenholdas gazdák gyermekei szá-mára különböző iskoláink legyenek, már pedig egy öt hold, vagy egy hetvenöt katasztrális hold birtokkal ren-delkező gazda nem gazdálkodhat ugyanazon a módon. Ezért ilyen szempontból egy általános vezérfonál nyujtása az iskola feladata, ami újból érinti a módszer kérdését.

Különbség van a tanulók között előképzettség sze-rint, mert vannak olyanok, akik négy elemi osztályt, vannak, akik négy középiskolát végeztek, esetleg jeles, vagy jó eredménnyel.

A hajdúdorogi m. kir. téli gazdasági iskola beiratko-zott tanulói a következőkép oszlanak meg előképzettség szerint:⁸⁰

	Végzett									
	elemi iskola						középiskola			
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	I.	II.	III.	IV.
1924—1930. év között	3	4	17	27	18	12	8	6	2	3
1930—1937. év között	—	2	13	24	33	52	8	11	4	26
1937/38. év felső évf.	—	—	2	2	2	19	3	11	—	7
1937/38. év alsó évf.	—	—	—	2	4	22	—	5	—	4
1938/39. év alsó évf.	—	—	1	2	2	19	1	8	—	5

A fenti kimutatás csak azoknak a tanulóknak az alapképzettségét tünteti fel, akik az iskolát teljesen elvégezték, tehát akik „aranykalászos gazdák”-ká felavattattak. Az iskola létesítése korában és az azt követő években is a nagy többség még négy, illetőleg öt elemi képzettségnek megfelelő alapképzettségű volt. Ma már azonban mind kevesebb az alacsonyabb alapképzettségűek száma és a többség hat elemi végzettséggel rendelkezik. A jobb alapképzettség maga után vonja a nívóemelkedést is, ami nevelési szempontból öröndetes. Ennek a nívóemelkedésnek azonban igen káros hatása is van, mert az alacsonyabb képzettségűek — mivel nincs tankötelezettség — igen könnyen elmaradnak az iskolából már évközben is és a növendékeknek kb. 8—10%-a csak az alsó évfolyamot végzi el. Így a tömegoktatásnak nagy nehézségévé válik ez a jelenség, mert éppen azok maradnak távol az iskolától, akiknek a nevelésre a legnagyobb szüksége volna. A fenti kimutatás arányszám szerint az összes téli gazdasági iskolákra érvényes. Ezért sem lehet ebben az iskolában a tanítás módszere felett közömbösen napirendre térni.

Fenti kimutatás azt is mutatja, hogy a tanítás módszerét az elemi iskolát végzettek szellemi képzettségéhez kell szabni, de úgy, hogy az anyag tanítása a négy középiskolát végzettek számára ne váljék unalmassá és ugyanakkor ne haladja meg a csak négy elemi végzett növendékek értelmi színvonalát sem. Itt jut aztán igen nagy szerep a szemléltetésnek, valamint a munkáltató módszer érvényesítésének.

Ma már a szemléltetés a nevelés és a tanítás körében szinte elemi követelmény, de ha valahol, úgy ebben

az iskolában fokozott mértékben segíti elő az oktató munkáját. A legegyszerűbb dolgok tanítása sem képzelhető el szemléltetés nélkül s néha az oktató teljes pedagógiai felkészültsége mellett, a leleményesség egész sorozatát kívánja meg az anyag egy óra keretén belül a nevelőtől. Ez fokozott mértékben áll a közismereti tárgyakra, mert míg a tanulóknak a gazdasági előképzettsége csak a szülői ház szokásain alapszik, mely ha többé-kevésbé különböző is, nincsenek olyan nagy különbségek, mint a közismereti tárgyaknál tapasztalható. Három évi tapasztalatom szerint nemcsak azok lépnek be az iskolába különböző előképzettséggel, akik különböző számú iskolát végeztek, hanem akik egyenlő számút végeztek is, aszerint, hogy azt városban, falun vagy tanyai iskolában végezték.

Különbőség van a növendékek közt korban is, mert a felvételnél az alsó korhatár a betöltött 15. év, felső határ pedig nincs is. A növendékek leginkább 15—22 évesek. Erre az alábbi kimutatás ad felvilágosítást:

Az 1937—38. iskolai évre beiratkozott tanulók közül

14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 éves

felső évf.-on — — 2 16 11 6 4 2 2 — 1 2

alsó évf.-on — 2 15 7 8 1 — 2 1 — 1 —

Az 1938—39. iskolai évre beiratkozott alsó évfolyamon pedig:

2 7 8 11 4 3 2 1 — — —

Ez a korkülönbség magyarázza meg, hogy különböző gazdasági és élettapasztalatot hoznak a tanulók magukkal, így más a világszemléletük és más az élet céljának momentán megnyilvánulása.

Különbség van végül a tanulók közt a fiatalkori nevelés szempontjából is. Némelyek magukkal hozzák a szülei házból a bizalmatlanságot, sőt néha a rosszakaratot az „úr”-ral szemben, némelyek pedig túlzott primitív, mindenben rosszat sejtő érzékenységet, a parasztgögit, a feltettek iránti bosszantás vágyát, a tudomány lekicsinylését, sőt semmibevevését, féktelenkedéseket, iszákosságot. Némelyek apjuk kívánágára járnak az iskolába, de

nem annyira tanulni, mint inkább szórakozni akarnak. Magukkal hozzák továbbá a tanya, a falu egyoldalúságait, babonáit, ferdeségeit, az ősi szokáshoz való törhetetlen ragaszkodást, eltévelyedett szélsőséges politikai pártállásokat nem egyszer.

Mások éppen ellenkezőleg benső tanulnivágyással, jóindulatú emelkedni akarással jönnek az iskolába. Némi lyik már nem is zárkózott, sőt egyenesen kívánja és jól esik neki a megnyilatkozás lehetősége. Ezeknél a bizalmatlanság is mint óvatosság jelentkezik. Mások szelid, majdnem alázatos, takarékos stb. jellemvonásokkal kerülnek iskoláinkba.

E vadhajítások és e különbségek elsimítása a nevelés feladata. Ezekkel szemben, hogy a nevelés sikeres legyen, szükség van az egyszerű földművesember lélektanának, főképpen a neveléslélektannak minél alaposabb ismeretére és a módszer célszerű megválasztására, valamint a módszeren és egyéni nevelői adottságokon túl, tökéletes, maradék nélküli pedagógiai felkészültségre.

Ez az iskola bár szakiskola, mégis a fentiek miatt könnyelműség volna csak a szakképzés célul tűzése, sőt mert hazánk lakosságának nagy százalékaról van szó, akik ily iskolákban végeznék tanulmányaikat, nagyon fontos feladat vár a nevelésre. Azzal ugyanis, hogy a gazdálkodás bizonyos fogásaira megtanítjuk a tanulókat és megértetjük vele, hogy gazdálkodni sem könyvből, sem könyv nélkül nem lehet, szakszempontból célunk eléréséhez hatalmas lépéssel közeleedtünk, esetleg a földművesosztály s így a nemzet vagyoni jólétének az emeléséhez is hozzájárultunk, de ennek a társadalomnak a személyiség magasztalára való emelését csak az oktatással szoros kapcsolatba hozott, módszeresen és tervszerűen felépített nevelés által érhetjük el. Tehát a nevelői gondolatoknak úgy az elméleti, mint a gyakorlati félévben az oktatással kapcsolatban érvényesülni kell.

Az egyéni nevelésre bő alkalom nyílik a gyakorlati oktatással kapcsolatban, mely az elméleti félévi vizsga lezárása után történik. A nyári hónapokban a tanárikar tagjai felváltva félévenként legalább háromszor felkeresik a

tanulókat gyakorlati oktatás végett a saját gazdaságukban.

Az első látogatás március—április hónapra a tavaszi talajelőkészítési és vetési munkák idejére, a második május—június hónapokra, a növények ápolási munkáinak idejére és a harmadik szeptember—október hónapokra, az őszi talajelőkészítési, vetési és betakarítási munkák idejére esik.⁸¹ A kiszálló tanár legkevesebb négy órát tölt egy-egy tanuló gazdaságán. Ha több tanuló lakik ugyanabban a községben, akkor csoportos oktatást végez s az adott körülményeknek megfelelően szaktanácsot ad a gazdaságra vonatkozóan nemcsak a tanulónak, hanem a szülőknek is. Rámutat a gazdaságban tapasztalt helyes és helytelen eljárásokra. Jóindulatú véleményt mond az állatok ápolására, takarmányozására, gyümölcsfák gondozására, helyes trágyakezelésre, stb.

Igy az oktatás szervesen kapcsolódik be a szülők munkájába, ami pedagógiai szempontból nagyon helyes. A gyakorlati oktatás alkalmat ad a földműves részéről megnyilvánuló bizalmatlanság és más ferdeségek enyhítésére, esetleg a megfontolt megisméltetés által a megszűntetésére, a bizalom felkeltésére és annak a nevelés szolgálatába való állítására. A gyakorlati oktatás módot ad továbbá az adott szaktanács által a szülők, tehát a birtokban levő gazdák oktatására is. Itt, mint a fentiek igazolják, igen tág terület nyílik az egyéni nevelés minél tökéletesebb megvalósítására.

Ezek ismerete alapján mégis azt kell megállapítanunk pedagógiai szempontból, hogy az elméleti és gyakorlati oktatás összekapcsolása nem szerencsés. Ugyanis az elméleti oktatás különböző, egyéni, tervszerűtlen tapasztalatra támaszkodik, a tervszerű megfigyelés (saját gazdaságban) csak követi s nem megelőzi az elméleti oktatást. Még sokkal nagyobb baj azonban az, hogy a gyakorlati bemutatás nemcsak nem előzi meg az elméleti oktatást, hanem még nem is közvetlenül követi, hanem csak három-négy hónap múlva, — kivéve a szemléltetést és a belső iskolai gyakorlatokat —, amikor az elméleti oktatás momentán megnyilvánulásai elhalványulnak s nem re-

produkálhatók oly élénken. Így természetesen a nevelés értékéből sokat veszít.

A téli gazdasági iskola és mezőgazdasági szakiskola között átmenetet képez tulajdonképpen a Vitézi Rend gazdaképző iskolája. A tananyag megegyezik fenti iskolák tanítási anyagával, azonban azt egy év alatt végzik el. A növendékek állandóan az iskolában vannak s ott minden munka végzésében részt vesznek. A gyakorlati oktatást s így az egész nevelést ez az iskola ugyanúgy oldja meg, mint a fentebb ismertetett mezőgazdasági szakiskola.

Most az iskola anyagán áttekintve látható, hogy nagyon korszerű oktatást és nevelést igyekszik az iskola növendékeinek biztosítani. Hátra van annak a kérdésnek a megvilágítása, hogy a tanulók a tanultakat alkalmazzák-e az életben valóban, mert a nevelés eredményessége ebből tűnik ki a leginkább.

A téli gazdasági iskolák eredményes működését bizonyítja az a sok gazdasági újítás, amit a végzett növendékek, „aranykalászos gazdá”-k az életben megvalósítottak, illetőleg az a sok hiba, melyet kiküszöböltek.

A téli gazdasági iskolák tantestületei gyakorlati oktatásaik alkalmával röviden összefoglalva, az iskola fennállása óta az alábbi eredményeket észlelték a végzett növendékek gazdaságában:^{83 84}

Az aranykalászos gazda több és jobb trágyát állít elő a helyes kezelés és trágyatelepek, valamint trágyalékutak létesítése által; műtrágyát használ; búzáját tavasszal, rétejét és legelőjét, valamint évelő takarmányát ősssel és tavasszal alaposan megfogasolja; növénytermesztése változatos; több takarmányt termel, mint azelőtt; tarlóját nem legelteti, hanem mielőbb alászántja sekélyen; nem egyszer, hanem kétszer-háromszor szánt; az őszi mélyszántást feltétlenül elvégzi; tavasszal lehetőleg nem szánt, hanem az őszi mélyszántást csak porhanyítja; csak kirostált, kikonkolyozott, szakszerűen csávázott és lehetőleg nemesített magot vet; a trágyát a szántóföldön nem hagyja kiszáradni, hanem kihordás után azonnal alászántja; a tengeri töveket nem hagyja rajta a vetéseken s ezáltal védekezik a tengerimoly ellen; gyümölcsfáit ősssel ülteti ta-

vasz helyett, a gyümölcsfa törzsét nem meszeli, hernyófészket nem hagy; csak nemes gyümölcsfákat telepít; a koronát helyesen kezeli és a sűrű telepítést kerüli; a sok helyen hibás vetésforgót okszerűen megváltoztatja, így kalászos után kalászosat nem vet; takarmány növényeket termeszt; a búzát takarmány után veti; tenyészállatait törzskönyvezteti; egyoldalú takarmányozás helyett változatosat vezet be; a növendékállatokat zabon vagy árpán neveli fel; a teheneket tejelés szerint abrakoltatja; a tenyésztésre szánt borjakat 150—160 kilogramos súlyban választja el; az állatokat és istállókat tisztán tartja stb.

Aranykalászos gazdák magaviselete rendes, tisztelt-tudó magatartást tanúsítanak úgy a szülőkkel, mint az idegenekkel szemben; nem oly bizalmatlanok, mint voltak az iskola elvégzése előtt.

Ezek az egyéni oktatás és nevelés eredményei, amiből következik, hogy ez az iskola alkalmas arra, hogy a kiskgazdák szaktudását és általános kultúrszínvonalát emelje.

Az oktatás és a nevelés általános eredményein kívül fontos az a közvetett hatás, amit a növendékek a helyes gazdálkodással barátaikra, rokonaikra, szomszédaikra és lassanként az egész községre kifejtenek.

Ebből látható, hogy a gazdasági szakoktatásunk feladata, ha a gazdaifjainknak legalább 90 %-a elvégezné ezt az iskolát, meg volna oldva. Viszont milyen kevesen vannak azok, akik ily oktatásban részesülnek a nagy többséggel szemben. Ezt a következő táblázat tünteti fel az ilyennemű iskola első megnyitásától kezdve. (L. 50. oldal.)

E táblázathoz százalékos kimutatást készíteni felesleges, mikor egy agrárállam lakosságáról beszélünk, mert az adatok elég világosan mutatják a hiányokat. E táblázat megmutatja az iskola benépesülési viszonyait és a gazdasági szakoktatás ily irányban való öröndetes fejlődését. Ha azonban mélyebben számot vetünk és ezt a számadatokat összevetjük az önálló gazdasági népiskolánál közölt adatokkal,⁸⁶ látjuk azt, hogy még igen sok iskolára volna szükség, hogy az egész agrárlakosság minden ifjú tagja szakképzésben részesüljön.

a m. kir. téli gazdasági iskola és mezőgazdasági szaktanácsadó állomás beiratkozott tanulóinak lét-
számáról az iskolák megalapításától kezdve:

		T a n é v e k													
		1925 1926	1926 1927	1927 1928	1928 1929	1929 1930	1930 1931	1931 1932	1932 1933	1933 1934	1934 1935	1935 1936	1936 1937	1937 1938	1938 1939
Székhely:		l é t s z á m													
Balassagyarmat	. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	65	63
Berettyóújfalu	. . .	—	—	41	77	74	69	63	68	68	70	67	71	76	70
Csongrád		—	—	31	40	46	48	33	49	54	55	41	43	59	45
Csorna		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	41
Gönc		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43
Győr		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	41	68
Hajdúdorog		48	69	67	73	50	44	53	60	51	65	65	74	80	70
Jánoshalma		—	—	—	—	—	—	—	—	42	76	84	98	98	86
Kaposvár		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	93	96	80
Kiskunhalas		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	54
Kisvárd		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38
Mátészalka		—	—	44	70	68	81	61	100	101	102	109	105	106	93
Mezőkövesd		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43
Mohács		—	—	—	—	—	33	57	67	68	68	67	72	66	65
Nagykörös		37	32	32	28	30	32	43	34	54	54	49	56	72	65
Sárospatak		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	31
Siklós		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37	73	74	74
Szentlőrinc		—	—	—	—	—	67	101	100	104	127	135	130	130	130
Székesfehérvár		—	—	—	45	76	77	55	51	65	84	89	75	86	87
Szombathely		—	—	36	70	64	44	29	76	78	68	75	78	82	88
Összesen:		85	101	251	403	408	495	495	605	685	769	868	1004	1131	1334
Vitézi Rend Gazdaképző iskolája		—	26	41	41	43	41	31	38	34	32	33	29	30	35

A tervbe vett „minden járás gazdasági iskolája“ már nagy lépéssel viszi előbb a szakoktatás ügyét, de a jelenlegi formák között nem oldja meg a szakképzést az egész agrártársadalomra nézve. Ha viszont az iskolalétesítésekkel párhuzamosan olyan törvények is lépnének életbe, melyek a gazdaiifjak tankötelezettségét írják elő ily értelemben, akkor általánosabb eredményekre lehetne számítani. Igaz, hogy még ebben az esetben is fennforog az a probléma, hogy 5—6, de lehet 14—16 községnek csak egy közös gazdasági iskolája lesz. Ekkor viszont számolni kell a következő két ténnyel: 1. a földműves nem szívesen megy idegen városba tanulni, 2. nem hoz áldozatot a „parashti“ tudomány megszerzésére. Az első bizonyításra nem szorul, a második megvilágítására szolgáljon néhány adat.

A téli gazdasági iskolákban a tanítás ingyenes, a helybeli tanulók mint bejárók szerepelnek, a vidékiek vagy mint bejárók, vagy mint bentlakók. A bejárók közeli városokból vonaton, autóbuszon utaznak az iskola székelyére, de a felmerülő vonat költséget nem egyszer az alapítványi díjból többnyire az a város fedezi, amelyben a tanulók szülei laknak. Némely vidéken így is nehéz az iskolát benépesíteni. Távolabbi községek egy-két alapítványos tanulót küldenek, kiknek az ellátását a község megtéríti az iskolának, vagy a szállástadónak. Ezenkívül vannak a fizetési tanulók. Egyes vidéken nagyon kevés (pl. Hajdúdorogon). A befizetett díjakból az ellátás és elszállásolás költségét térítik meg. Ilyen fizetési tanulók főképp öt iskolánál vannak:⁸⁷ Balassagyarmat, Szentlőrinc, Mátészalka, Nagykőrös és Székesfehérvár.

Fentiek szerint az iskola a magyar gazdaiifjúság nevelésének a szolgálatában tevékenyen részt vehet, melyet a „szakoktatásra váró korszerű feladatok“ című fejezetben bővebben kifejtetk.

V. A gazdasági szakoktatás kibővítése.

A szakismeretek hiánya miatt kisgazdáink nem tudnak lépést tartani a kor követelményeivel. A szakemberek ugyanis a világháború után rájöttek mind a külföldön, mind nálunk, hogy a fejlett szaktudományokból a gazdák igen keveset alkalmaznak a gyakorlati életben. Nincs kapcsolat a tudományos és a gyakorlati élet között. Nem teheti vita tárgyát ezután az, hogy az ifjúság nevelésével a szakoktatás kérdése nincs elintézve. Oktatni kell tehát a felnőtteket, a birtokban levő gazdákat, s nem lehet közömbös a földműves nők oktatásának és nevelésének a kérdése sem.

A magyar gazdasági szakoktatásnak a kultúrpolitikai szempontokon kívül hatalmas közgazdasági jelentősége is van. A gazdálkodás színvonalát nem tekinthetjük a gazda magánügyének s ezért a gazdasági tudás terjesztése, a tanult gazdák számának szaporítása elsőrangú közfeladat. Így a gazdasági szakoktatásnak elsősorban a magyar kisgazdatársadalom széles rétegeinek a nevelésére és oktatására kell törekednie. Éppen ezért a legújabb időben mind a földműves férfi, mind a földműves nő nevelésének a kérdése felszínre került.

Míg az ifjak nevelése az iskolai úton elintézhető, addig a felnőttek oktatására más megoldásokat kellett keresni. Már eddig is szép kísérletek voltak ezirányban. Ennek a kérdésnek a megoldásán állam és társadalom együttesen munkálkodnak.

A felnőtt gazdatársadalom oktatásának és nevelésének a szolgálatában állanak: a sajtó, a rádió, a gazdasági népkönyvtárak, a különféle tanfolyamok és előadások, a mintagazdaságok és az úgynevezett gazdasági szaknácádó tevékenység.

1. A sajtó, a rádió és a népkönyvtárak nevelőhatása.

A sajtó, a rádió és a népkönyvtárak által végzett oktatást nem lehet nevelési szempontból túlértékelni, mert nagyon kevés gazda talál arra módot, hogy ezeket a szak tudás fejlesztésének a szolgálatába állítsa. Ahhoz, hogy ezek ismeretterjesztő értékét számításba vegyük, szükséges a gazdatársadalmat ránevelni az önképzés fontosságára, s ezt megelőzően meg kell tanítani arra, hogy mi módon képezheti magát. De még ez sem elég, mert bizonyos módszeres szakismeret szükséges ahhoz, hogy az így szerzett ismereteket gyümölcsöztethesse.

Az bizonyos, hogy a most iskolát végzett gazdatársadalom szakismeretének fejlesztésében és tökéletesítésében nagy szerep vár mindháromra, különösen a rádióra, idő szerű szaktanácsainak a közlésével. A tudást a földművesnél ugyanis mindig felszínen kell tartani, s megfelelő időben a figyelmét ráirányítani és a közömbösséget a haladással szemben ezzel is megszüntetni.

A rádiónak már ma is nagy előnye, hogy közvetlen a gyakorlatban élő gazdákhöz juttatja el az okszerű gazdálkodás alapelveit, akik azonnal hiánytalanul hasznosíthatják azt. Ilyen előadásokat a földművelésügyi minisztérium szakemberei tartanak 1926. év óta hetenként kétszer. Az előadásoknál figyelembe veszik, hogy a kisebb szakképzettséggel rendelkezők is megérthessék, de a műveltebb gazdák is tanulhassanak belőle. Az előadások száma ma már az egyezret is meghaladja. Az előadások nyomtatásban is megjelennek s nem mások ezek, mint idő szerű gazdasági tanácsadások. Amnyi azonban tény, hogy ma még igen kevés gazdához jutnak el az ismeret töredékei, mert a mi gazdatársadalmunk tagjai közül nagyon kevésnek van rádiója, s így legjobb esetben a különböző egyesületekben (körökben) nyílik alkalom a meghallgatására. Az öregebbeknél pedig már ez is teherrel jár, míg a fiatalabb gazdák, akik gazdasági szakismeretet már az iskolában szereztek, szívesebben, nagyobb érdeklődéssel és bizalommal hallgatják az előadásokat időt és fáradságot nem kímélve.

2. Tanfolyamok, előadások, tanácsadás.

A különféle tanfolyam, előadás, a gazdasági tanácsadás már a gazda nevelése érdekében közvetlenebb hatást fejthet ki. Igaz, hogy a gazdatársadalom nagy része közbösen, sőt idegenkedve fogadja, mégis az ország területén kiépített tanfolyamok hálózata által az ott folyó nevelés és oktatás hatásaiban és közvetlen megnyilvánulásaiban tükröződik vissza.

A gazdasági szaktanácsadást, előadások tartását nálunk is, mint Németországban, 1896. évtől kezdve a gazdasági vándortanárok látták el. Ma már a gazdasági szakoktatási intézményekkel kapcsolatban van megoldva, ami az intézetek címeiben a 24.100/1936. számú, május 14-én kelt földművelésügyi miniszteri rendelet által kifejezésre is jut. A tanácsadás nem egyszerűen megoldható feladat, mert ennek eredményessége szempontjából szükséges a tanár alapos elméleti és gyakorlati felkészültsége, lelkiismeretes és odaadó munkája, mely a gazdáknak a tanácsadás iránt felébressze a bizalmat.

A bizalom felkeltése a gazdáknak nagyon fontos, mert enélkül tanácsadás elképzelhetetlen. A tanács gyakorlati megvalósítása szabad elhatározáson alapszik, viszont az alap a bizalom megnyerése lehet. Ezért szükséges, hogy a gazdasági tanár személye megnyerő legyen, s a tanár megértést mutasson a gazdák ügyeivel kapcsolatban. A gazdasági tanár jó emberismerő legyen, ismerje a gazda értelem- és érzésvilágát, s tudjon bánni a gazdával, mert csak így férközhetik a gazda lelkéhez, mert csak így tudja bizalmatlanságát jó indulattal, őszinteséggel és bizalommal legyőzni. Ily módon a tanácsadás mint egyéni nevelés érvényesül az egész gazdatársadalomban. De a tanácsadás mint tömegoktatás is megvalósítható a különféle előadások és tanfolyamok keretében.

Tulajdonképpen az úgynevezett háromhónapos téli tanfolyamok már iskolák. A földművelésügyi miniszter célja e tanfolyamokkal, hogy a felnőtt gazdáknak saját otthonukban lehetővé tegye a szakismeretek elsajátítását. Ezekre annál is inkább szükség van, mert az alsófokú me-

zőgazdasági szakoktatási intézményeink jelenlegi száma korán sem képes kielégíteni az ország ilyen irányú kultúr-szükségletét. Viszont addig gazdasági megerősödésről alig lehet szó, míg az ország zömét alkotó kisgazdatársadalmat nem részesítjük megfelelő szakoktatásban, amíg — magára hagyatva — az avult hagyományok megcsontosodott követője marad.

E tanfolyamok 1928 óta működnek. A tanítási anyaguk majdnem azonos a téli gazdasági iskolák tananyagával. A gazdasági ismereteket egyszáznyolcvannégy órában tanítják gazdasági képzettségű szakemberek. 1928—1935. években 151 tanfolyamot rendeztek 4915 hallgatóval, 129 községben.⁸⁸ Az 1937—1938. évben már 92 ilyen tanfolyam működött, míg az 1938—1939. évre 150 van tervbe véve. Bár mindig más-más községben tartják e tanfolyamokat, mégis hol vagyunk még az ország 3400 községének szakoktatási ellátásától!

A gazdasági szaktanácsadáshoz közelebb állanak a rövidebb időtartamú, 2—4 hetes előadássorozatok, melyek speciális területeken mozognak: legelőművelés, méhészet, szikések javítása, gyümölcsfavédelem. Ezeknek inkább a gazdatársadalom megalapozott szakismereteinek a kibővítésénél van szerepe.

A tanfolyamok és az egyes előadások eredménye attól függ, hogy milyen készséggel, rátermettséggel tudja az előadó érdekessé, vonzóvá tenni a hallgatóság műveltségi fokának megfelelően az anyagot. A módszer megválasztásánál nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a hallgatóság mindig aziránt érdeklődik, ami tapasztalati, szemlélő-, megfigyelőköréhez a legközelebb esik. A gyakorlati oktatás sem hagyható itt figyelem nélkül, mert míg a tanfolyamon hallottak könnyen feledésbe mennek, addig a gyakorlati bemutatásokon látottak megkísérelésre serkentik a kisgazdát.

Ilyen értelemben a gyakorlati oktatás a legkönnyebben úgy lenne megoldható, hogy be kellene mutatni a gazdálkodás okszerű fogásait akkor, amikor a kérdés időszerű és azonnal megvalósítható. Természetesen ezeket elsősorban érdekessé kell tenni előttük: pl. a tarlóhántás fontos-

ságát összekapcsolni eke- és szántási versennyel, a vetést gépkiallítással kapcsolatban kell bemutatni.⁸⁹ Az eddig említett úgynevezett „személyi gazdasági tanácsadás” ki-egészítőjének, a „dologi gazdasági tanácsadás”-nak egyik lényeges szerve a tangazdaság vagy mintagazdaság. Ezek a gazdaságok a szakoktatási intézményekkel kapcsolatosak. Céljuk elsősorban, hogy a tanulók elméleti oktatása a gazdálkodás minden ágára kiterjedő gyakorlati oktatással egészüljön ki. Ezt a feladatát a kisközségek nevelését szolgáló téli gazdasági iskolában, mint fentebb kifejtettem, nem oldja meg. Annál nagyobb azonban a minta értéke, amellyel a környék kisközségeinek gazdálkodására kedvező hatást gyakorol, mivel minden alkalomkor tanácsal szolgál, példát ad, hogy „mit” „mikor” és „hogyan” csináljon. Ezekre a jövő feladatainak a megoldásában nagy szerep vár. Jelenleg két hátrányuk van: 1. az egyes intézményeknél alkalmazott tanárok száma kevés és így a tanári kart a gazdasággal járó sok munka annyira igénybe veszi, hogy emiatt nem jut idő a tulajdonképeni tanári teendőkre és az önképzésre. 2. A tangazdaság nagysága és a drágasága.

A mezőgazdasági ismeretek terjesztésénél hasznosak és nélkülözhetetlenek: az előadások, tanfolyamok, a tangazdaság, s bár ezek iránt az utóbbi időben mind nagyobb és nagyobb az érdeklődés, mégis a községek szellemi irányításának leghatásosabb és legértékesebb módja a nevelés, az egyesekkel külön-külön való foglalkozás, mert a látottakat és a hallottakat csak akkor fogják a községek a saját viszonyaik között alkalmazni, ha a neveléssel alkalmassá tettük őket azok megértésére és befogadására.

3. A nők mezőgazdasági oktatása.

Míg a férfiak oktatása — mint a fentiekből látható — már bizonyos fejlődési utat tett meg, addig a földműves nő nevelése a kezdet kezdetén áll. A földműves nő oktatásának szükségességét indokolja a gazdaasszony sokoldalú elfoglaltsága: ételek készítése, konyhakert művelése, baromfiak gondozása, fehérnemű tisztítása és mindennél fon-

tosabb feladat a gyermeknevelés. Emellett a földműves asszonyok 50 %-a a mezeti munkában is részt vesz.

Ez a sokirányú igénybevétel képességén felül terheli meg a nőt. E feladatokat csak úgy tudja megoldani, ha megfelelő szakképzésben és nevelésben részesül. A továbbképző iskolák munkássága a legjobb szándék és törekvés mellett sem állhat ennek a célnak a szolgálatában. Az önálló gazdasági népiskolával sem oldható meg a nőnevelés problémája. Az előbbivel azért nem, mert ma még a tanítók olyan irányú kiképzése nincs megoldva, hogy képesek legyenek a nevelést és a szakoktatást ilyen irányban ellátni. Az utóbbival pedig azért nem, mert az önálló gazdasági népiskolák éppen csak a nagyobb földművelő városokban vannak, így a falusi nő, aki erre a legjobban rá volna utalva, ki van zárva az oktatásból.

Ennek a feladatnak a megoldása tehát a jövő feladata. Átmenetileg a földművelésügyi kormányzat gondoskodása folytán a hathetes m. kir. Háztartási (Gazdasági) Vándortanfolyamok buzgólkodnak ellátásán. Célja a gazdaleányokat a háztartási teendőkben elméletileg és gyakorlatilag kiképezni. Egy-egy tanfolyamon 18—20, 16 életévet betöltött leány nyer kiképzést. A tárgyak a mindennapi élethez igazodnak: háztartástan, egészségtan, gyermekápolás és neveléstan, kertészet, tejgazdaság, baromfi- és sertés-tenyésztés. Teljesen a gyakorlati oktatás tárgyai: a főzés, a mosás, a vasalás, a fehérnemű varrás és a szabás. Mint ez is mutatja, a tanfolyam felöleli mindazt, amire a falusi asszonynak szüksége van. A célkitűzés megfelelő, azonban a feladat megoldása nem általános, nem foglalja magában az egész gazdatársadalmat. Ez a tanfolyam is, mint a többi iskolánál is láttuk, nem tankötelezettségen alapszik, ahhoz pedig, hogy a magyar földművesnépet annyira neveljük, hogy a tudás fontosságára ráeszméljen, még hosszú évtizedek lelkiismeretes és kitartó munkájára van szükség.

Nincs megoldva a nőnevelés feladata akkor, amikor egy 20.000 lelket számláló földműves városban három évenként rendezett ingyenes háztartási tanfolyamra a hallgatók összetoborozása egy heti munkába kerül.

A nőnevelés szerintem a tankötelezettségen alapuló háztartási iskolák létesítésével oldható meg. Ezt a háztartási iskolát a téli gazdasági iskolákkal kapcsolatban lehetne megszervezni oly módon, hogy a gazdaifjak elméleti képzését követné a nyári félévben a gazdálányok elméleti és gyakorlati kiképzése. Élére szakképzett tanítónőket kell állítani és a szaktárgyakat a vándortanfolyamok tárgyainak megfelelően kell összeállítani. Ezt megelőzően természetesen a nőnevelésben is elkerülhetetlen a nyolc eleminek tankötelezettségen alapuló elvégzése, melyet lentebb részletesen tárgyalok.

VI. A mezőgazdasági szakoktatás bírálata.

Az eddigiek alapján megállapíthatjuk, hogy alsófokú gazdasági szakoktatásunk nem végezheti el azt a feladatot teljes mértékben, amit agrárállamunk attól vár. Ennek az az oka, hogy csak a szakoktatás kerete van megállapítva, de a keret kitöltésében óriási üres terek vannak még most is.

Különösen látjuk az elmaradottságot akkor, ha szakoktatásunk szervezetét a külföldi, nyugateurópai és amerikai államok gazdasági szakoktatási szervezeteivel összehasonlítjuk. Jellemző képet ad erre a volt csehországi viszonyoknak a hazai viszonyokkal való alábbi összehasonlítása, amelyhez még azt is vegyük tekintetbe, hogy Csehország gazdasági szakoktatása fejlettség tekintetében nem is állott az első európai államok között.⁹⁰

	Csehországban	Magyarországon
Az ország területe	140.000 km ²	92.000 km ²
össztlakosság	14.000.000 lélek	8.000.000 lélek
agrárllakosság aránya	40 %	55.7 %
közép- és alsófokú gazdasági iskolák száma	191	32
egy iskolára esik az ország területéből	743 km ²	3.407 km ²
egy iskolára esik az agrárllakosságból	29.000 lélek	150.000 lélek
gazdasági tanárok száma	1.700	83
egy tanárra esik agrárllakos	3.200	58.000

Ugyancsak mezőgazdasági szakoktatásunk mai helyzetének szomorú képét mutatja hazai oktatásunkkal kapcsolatban az a körülmény, hogy míg ebben a földművelő államban van 121 gimnázium, 45 leánygimnázium és liceum, tehát 166 középiskola, továbbá 145 fiú, 202 leány,

60 koedukációs, összesen tehát 407 polgári iskola, addig rendszeres mezőgazdasági oktatás csak 32 iskolában folyik.⁹¹

Végül gazdasági szakoktatásunk viszonyát tükrözi vissza más hazai szakoktatással összehasonlítva a következő táblázat:⁹²

	intézetek száma (szakiskolák)	tanárok száma az iskolákban
Közép- és alsófokú mezőgazdasági ⁹³	32	83
Gyógypedagógiai	37	191
Kereskedelmi és ipari	131	1023

A fenti számok világosan mutatják, hogy mezőgazdasági szakoktatásunk mennyire el van maradva mind külföldi, mind hazai viszonylatban. Viszont ha a népek nagy gazdasági versenyében nem akarunk elmaradni, akkor legfontosabb feladatként hárul reánk az agrár lakosság maradék nélküli tömeges szakképzése. Így gazdasági szakoktatásunk fejlesztése a kor követelménye s országunk érdeke. A fejlesztés során viszont előnybe kell részesíteni azokat az iskolatípusokat, amelyek ennek a célnak a szolgálatában állanak, vagy a nem teljesen megfelelő típusokat a célnak megfelelően kell átszervezni.

A hazai és a külföldi iskolák munkájának ismerete alapján mezőgazdasági nevelésünkre nézve bizonyos megállapításokat tehetünk. Azt azonban már itt le kell szögeznünk, hogy a külföldi példák nem alkalmazhatók a maguk sajátos alakjában a magyar viszonyok figyelembe vétele nélkül. Ezeknek át kell szívódnia a magyar lelken és amit a magyar lélek abból át tud venni, át tud dolgozni, azaz magyarrá tud tenni, csak azt lehet alkalmazni.

Az elemi iskoláról szóló fejezetben kifejtettem, hogy a gazdasági oktatás alapjait már ott le kell rakni. Azonban ilyen gazdasági irányú oktatást csak az a tanító tud végezni, akinek megvan hozzá a kellő szakképzettsége. Ma az a kérdés, hogy a tanítók megkapják ezt a szakképzettséget, megoldást nyer, mert az 1936—37. iskolai évben azokhoz a tanítóképző intézetekhez, hol eddig gazdasági szaktanár nem volt, a gazdasági szakoktatás végzésére a földművelésügyi miniszter képesített gazdasági tanárokat

rendelt ki. Ezzel a tanítóképző intézetek nagyobb részében elintéztést nyert a tanítók gazdasági szakképzése.

Tökéletesebb munkát az elemi oktatástól azonban csak akkor várhatunk, ha nálunk is, mint külföldön, megoldást nyer a nyolc osztályú elemi iskola, illetőleg az általános tankötelezettség két, illetőleg három évvel való fel-emelése, amiről lentebb szólok. Ebben az esetben ugyanis intenzívebben taníthatjuk az utolsó két-három évben a gazdasági ismereteket és amellet alaposabb általános műveltséget is nyújthatunk. Némelyek a mezőgazdasági szakoktatás eredménytelenségét egyenesen abban látják, hogy az iskola tanulói hat elemi s néhány évi ismétlő iskolai képzettséggel jönnek a szakiskolába.⁹⁴

Szintén fentebb láttuk, hogy a továbbképző népiskolák sem felelnek meg kitűzött céljuknak, s nem állhatnak mai szervezetükkel a tömeges gazdasági szakoktatás szolgálatában. A továbbképző átszervezése elkerülhetetlen.

Az átszervezésre váró korszerű feladatot Gulácsy Sándor dr. 1936. év május 2-án tartott Országos Gazdasági Szakoktatási Tanács Tanulmányi Bizottsági ülésén „A gazdasági tömegoktatás intézményes megszervezése” című előadásában is kifejezésre juttatta két indítványában. Az első szerint, míg a nyolc osztályú elemi oktatásunk általános nem lesz, addig a továbbképző iskolák látogatási kötelezettségét még két félévre meg kell hosszabbítani és ebben az időben már intenzívebben taníthatók a gazdasági ismeretek. A második szerint mind a gazdasági irányú továbbképző, mind az önálló gazdasági népiskolákban biztosítani kívánja a földművelésügyi miniszter szakszerű irányítását abból a célból, hogy azok a gyakorlati élettel állandóan kapcsolatban legyenek.

E két indítvány megvalósítása ismét csak arra jó, hogy e különböző iskolatípusok vergődését meghosszabbítsuk, ahelyett, hogy gyökeres változásokat alkalmazzunk és arra törekednénk, hogy gazdasági szakoktatásunkat minél inkább közös nevezőre hozzuk. Ma már fél eredményekkel nem érhetjük be a gazdasági szakoktatás területén sem, mert mire csak részben is megoldjuk a mezőgazdasági szakoktatásra váró feladatot, azt vesszük

észre, hogy a földművestársadalom lába alól kicsúszik a föld.

Az egységes megoldást némileg gátolja az is, hogy mind a továbbképző, mind az önálló gazdasági népiskolában az általános tankötelezettség következtében igen sok a nem mezőgazdasággal foglalkozó szülők gyermeke. Ez azonban csak látszólagos akadály.

Látszólag emeli az iskola életképességét és szolgálja a magyar földművestársadalom célját a tanítási időnek két félévvel való meghosszabbítása is. Éppen ezért sem a továbbképző, sem az önálló gazdasági népiskola szakoktatási tevékenységét két-három: félnapi oktatást illetően túlértékelní nem szabad. Ez kezdetnek nagyon jó volt, ma azonban — mint előbb említettem — a gyakorlati élet követelményeinek megfelelően az átalakítás elkerülhetetlen. Hasonlókép nem oldható meg a mezőgazdasági szakoktatás feladata a mezőgazdasági szakiskolákkal sem. Ezt előbb már szintén bebizonyítottam. Ellenben maradéktalanul látják el az altisztképzést, de erre a célra a mai kilenc mezőgazdasági szakiskola helyett három is teljesen elegendő.

A mai mezőgazdasági szakoktatási intézmények közül a kisgazda-oktatás szempontjából nálunk is — mint Németországban és általában a külföldön — legjobban a téli gazdasági iskolák váltak be, mert a tanulók a munkaidőben szüleik gazdaságában maradhatnak, emellett a téli oktatás keretében van mód arra, hogy a kisgazda szak tudását és általános műveltségét kellő fokra emeljék. A szakemberek legnagyobb részének a véleménye szerint is a tulajdonképpeni mezőgazdasági oktatás céljának a téli gazdasági iskolák felelnek meg legjobban. A gazdák szintén ezt a típust kedvelik leginkább, mert kevés kiadással jár. Ezért az okszerűség és a célszerűség is azt kívánja

1. hogy alsófokú gazdasági oktatásunk egységessé és a gazdasági életnek megfelelőbbé tétele érdekében mezőgazdasági szakiskoláinkat alakítsuk át téli gazdasági iskolákká,

2. hogy az ország anyagi erejéhez képest az ilyen fajta intézeteket a lehetőség szerint szaporítsuk.⁹⁵

A Budapesti Nemzetközi Mezőgazdasági Kongresszuson is megállapítást nyert: „a téli gazdasági iskolák kiváló eredményének és értékes munkájának láttára -- amit az ifjúságnak nemcsak nevelésében és képzésében, hanem az egyenkénti gazdasági tanácsadásban is kifejtene -- a kongresszus kíváncsún tartja, hogy hasonló iskolákat minden járásban állítsanak fel”.⁹⁶ Nem kétséges az sem, hogy a téli gazdasági iskola minden tekintetben megfelelőbb intézet a kisközgazdász nevelés szempontjából, mint a kisközgazdász átlagos üzemét meghaladó középirtokkal felszerelt mezőgazdasági szakiskola, mely magasabbrendű, költségesebb gazdálkodást tanít, mint ami a kisközgazdász üzemében lehetséges.⁹⁷

Igaz az is, hogy a téli gazdasági iskolák nem nyújtanak kellő gyakorlati tudást, mert a legtöbbször nincs tan-gazdasága. Itt felmerül a kérdés: ha az iskolának tan-gazdaságuk volna, eredményesebb munkát tudnának-e végezni? Egyesek szerint nem, mert a tanítás úgyis csak a téli hónapokban van, amikor a gazdaságban a bemutatások lehetősége kicsiny, másrészt pedig a tanárt a gazdaság irányítása nagyon lekötne s így a tanár a tanulóknak otthonukban való látogatásában akadályozva volna és a tanácsadói tevékenységet sem láthatná el a kellő mértékben. A tan-gazdaság szerintem nélkülözhetetlen, nem a gyakorlati oktatás szempontjából, hanem mint minta- vagy példagazdaságnak van nagy jelentősége, melyről a következőkben lesz még szó.

A téli gazdasági iskola viszont egyfelől csekély számánál fogva nem képes általánosan megoldani a szakoktatási feladatokat, mint azt előbb már láttuk, másfelől pedig nem szabad megelégednünk arról sem, hogy eme néhány intézménynek a benépesítése olykor elegendő gondot okoz a tantestületnek, mert látogatása nem tankötelezettségen alapul. Ezzel kapcsolatban ismeretes a földművestársadalom maradi felfogása, ami a benépesítés nehézségeit teljes mértékben indokolja.

Fentiek ismerete alapján nem kétséges, hogy a föld-

művestársadalmat is korszerű nevelésben kell részesíteni, mert ellenkező esetben hat elemi s néhány ismétlődő iskola elvégzése után nevelését a korcsmai és az uccai duhajkodások veszik át. A társadalomnak nevelvén, számolnunk kell ezekkel a körülményekkel. Azért mindenféle nevelésnek korszerűnek és nemzetinek kell lennie, mert mindenféle társadalom magán viseli ezeknek a bélyegeit. Légürestér számára pedig nem nevelhetünk embereket!

Tehát a gazdanevelésnek is nemzetinek és korszerűnek kell lennie. Ezért először is olyan tanári vagy tanítói kart kell nevelni, amely szakszempontról is teljes felkészültséggel lépjen a kathedrára, de nemzetnevelési szempontból is nyugodtan lehessen rábízni a nemzet gerincét alkotó földművestársadalomnak a nevelését.

Első feladatként lép tehát fel a gazdasági tanári kar-
nak agrárállamhoz méltó kiépítése, mert senki sem képzelheti, hogy 83 gazdasági tanárral, néhány gyakornokkal és tanítóval ez az országos feladat megoldható legyen általánosságban, bármennyire is hivatása magaslatán áll a tanári testületnek minden egyes tagja. Ily szempontból számítva a különféle iskolatípusokban működő tanítók száma nagymértékben emeli ezt a számot, azonban fentebb bebizonyítottuk, hogy mert a tanítók kellő szakképzettséggel nem rendelkeznek, nem jöhetnek teljes mértékben számításba a gazdasági szakoktatás fejlettségének a megállapításánál.

A különböző iskolatípusokban folyó nevelés és oktatás az erők szétforgácsolódására enged következtetni. Egységes megoldásra van ebben a tekintetben szükség. Egy központi kéz kell, hogy irányítsa az egész gazdasági szakoktatást, mert így a lényeg könnyen elhalványulhat. Ilyen gátló körülmény az egységesítésnél, hogy két minisztérium között oszlik meg az oktatás irányítása. A jelenlegi állapot az, hogy a 15-ik év alatt, tehát a tankötelezettség idejében, a gazdasági szakoktatás irányítása a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz, 15 éven felül pedig a földművelésügyi minisztériumhoz tartozik. Az egységesítés szempontjából kívánatos volna tehát először is az egy központi szerv irányítása.

Mielőtt a mezőgazdasági szakoktatásra váró korszerű feladatok tárgyalásába belekezdenénk, azokat a nevelő szempontokat ismertetem, amelyek értelmében levontam következtetéseimet a megoldásra nézve.

VII. Nevelő szempontok érvényesítése az alsófokú gazdasági szakoktatás keretében.

„Nevelve oktatni és oktatva nevelni“ a pedagógusok régi maximája. A nevelőknek e közismert pedagógiai alaptörvényt az alsófokú szakoktatásban is érvényesíteniük kell. Ezt azonban a való gyakorlati élethez kell alkalmazni, mert a gyakorlati életre készítünk elő.

Első kötelességünk azt megállapítani, hogy ezekben az iskolákban tulajdonképpen kiket is nevelünk és oktatunk? Honnan jönnek tanulóink, milyenek az életkörülményeik, mi az életcéljuk? Ugyanis ezek a körülmények teszik nehezzé a nevelést és az oktatást ezekben az iskolákban.

Mint fentebb láttuk,⁹⁸ a különböző korú és előképzettségű tanulók az elemi iskola elvégzése után a szülői házhoz kerülnek vissza, s nagyon sokszor a szülők tudatlansága vagy nemtörődömsége folytán családi nevelésben alig, vagy egyáltalában nem részesülnek. Míg a tehetősebbek nevelését a rossz környezet miatt nem egyszer a korcsma hatása veszi át, addig a szegényebbek nevelésében olykor az utca romboló hatása érvényesül. A fejlődő szervezet nevelésében egy üres tér tátong, amelyen a heti két délután (gazdasági népiskola, továbbképző iskola) nevelő eljárása alig segíthet valamit. Ennek oka az iskolák szervezetében gyökeredző bajok, melyek a nevelést és az oktatást súlyosan befolyásolják. Így pl. a tanítás napi ideje sem mindig előnyös (továbbképző), mert délután (néhány helyen este) a növendékek a napi munkában kifáradva, az órára megkésve érkeznek, vagy igen csekély ok miatt egyszerűen elmaradnak.

Emiatt a jellemnevelés már a tanköteles korban is sok akadályba ütközik. Ezért nagy körültekintéssel kell

eljárni és ellensúlyozni a külvilág és a környezet rossz befolyását. A jellem kialakulásánál az akarat nevelésnek van igen nagy szerepe, így itt igen nagy gondot kell fordítani a rend, a fegyelem és az önfegyelem kialakítására. Ezek minden gazda embernek nemcsak szokásává, hanem második természetévé kell, hogy váljanak, mert nélküle nem lehet sem eredményes munka, sem rendszeres élet.

Éppen ezért, bár minden iskolatípusban szigorú követelmény, de fokozott mértékben érvényes a gazdasági iskolában, hogy a nevelő legyen következetes minden körülmény között, s maga is jellemes és határozott ember. Ne legyen gyenge, indokolatlanul engedékeny, mert ez a nevelői tekintélyt rontja. A tekintélycsorbulás pedig a fegyelem megbontását vonja maga után, ekkor pedig oktatásról és nevelésről itt szó sem lehet. Ne tévesszük szem elől a példa nagy nevelőerejét egy percre sem! De gondolni kell arra is, hogy a környezet jó vagy rossz példája az egész nevelői munkára nagy befolyást gyakorol.

A szakiskola nevelése is kell, hogy valláserkölcsi, nemzeti és szociális nevelés legyen. Erkölcös, hazafias, helyesen gondolkozó, helyesen következtető és ítélő, az élet minden körülményei közt helytálló embert kell nevelnünk.

A szakirányú nevelést főleg az értelmi és a gyakorlati nevelés révén a tulajdonképpeni szakoktatással szolgáljuk, melyet a közismereti és a szaktárgyak körében végzünk el. Nem lehet azt mondani, hogy a közismereti tárgyak feladata a nevelés és a szaktárgyaké a szakképzés ellátása, mert az előbbinél az alpműveltség nyújtásával nevelünk, az utóbbiakkal pedig a nevelés mellett még a szorosabb értelemben vett hivatásra való oktatást is adunk. Vagyis mind a kettőt a nevelés szolgálatába kell állítani. Hasonlóképpen nem lehet egyik tárgy feladatává az esztétikai, másikévá az ethikai nevelést tenni. Minden tárgy tanításán keresztül a személyiség kialakítására kell törekedni, akkor a fenti pedagógiai lehetetlenségek már eleve érvényüket veszítik.

Az alsófokú mezőgazdasági szakoktatás kell, hogy a

munkaoktatás nevelését kiaknázza felszerelt gyakorlati gazdaságával. Szemlélettel párosult gyakorlati munka oktatásával egész elméleti tanítása való életté válhat. Különleges, kedvező helyzetével a gyakorlati oktatása révén nemcsak a földműves munka köréhez, hanem egész gondolatvilágához alkalmazkodik. Így megteremti a kapcsolatot a tanuló otthona és az iskola nevelői, valamint oktatói tevékenysége között. Így nem csupán technikai munkát végző iskola, hanem az emberiséget fentartó legrégibb foglalkozásnak a szó teljes értelmében „munka-iskola”-ja lesz, amely cselekvéssel kezdődő embernevelést végez.

A gyakorlati oktatással a mezőgazdasági népiskola növendékeinek szemét, fülét, szívét nyitja meg, ügyességeket fejleszt, akaraterejüket növeli, a gazdai foglalkozásokat megszeretteti velük. Megfigyelésre, gondolkodásra szoktatja őket. A gyakorlati oktatásnak nagy nevelői hatást kölcsönöz az, hogy annak a színhelye maga a nagy természet, az ember legmeghittebb nevelője és annak élő törvényei, amelyek követése gazdajellemeket eredményez.

A földműves egész életében a munkáját a természetben, földjén növényeivel és állataival végzi. Nyersanyagát nem másod- vagy harmadkézből kapja, hanem az örökké termelő természettől. Minden munkája a természet kísérése, az időjáráshoz, a talajhoz és a fejlődés örök törvényéhez való alkalmazkodás. Verejtékes munkájának türelmesen várja az eredményét. Itt gyökereznek mély vallási érzelmei és vallásához való ragaszkodása. Napi munkája nem az óra mutatójához igazodik, hanem a világitó, sugárzó nap a munkaidejének a mérője. Szépérzéke vetésében, állataiban, kertjében való gyönyörködésében nyilvánul. Életbevágó dolgokban különösen mélyen szeret gondolkozni s szereti a becsületességet és tisztaságot. Erősen kifejtett benne a tulajdon és a munka erkölcs. Jobban senki sem szereti a földet, mint a magyar földműves. Ha nincs neki, élete minden vágya, hogy legyen, ha van, hogy még több legyen.

E néhány életjelenség elénk tárja, hogy a földműves

lelke olyan, mint a mélyen szántott, termékeny, de még részben vetetlen termőtalaj. Ezért nevelésében még nem egészen feltárt, de helyesen kiaknázandó területtel állunk szemben, amelyhez a csalhatatlan természet követésével, a nagy nevelő és a fokozatos fejlődés rendszerével szabad csak hozzányulni, ha ki akarjuk megfelelően aknázni.

Ez pedig a földművestársadalom lélektanának ismerete nélkül lehetetlen. Lélektani ismeret nélkül viszont nevelési következtetéseket levonni csak meddő kísérletezés, mert mint fentebb említettem, ismernünk kell az embert és ismernünk kell a környezetét, a miliójét.

Wundt fellépése óta mind nyilvánvalóbbá vált, hogy a társadalmi jelenségek mögött egy azokat indokoló és a cél érdekében egységbe szervező élő közösségi lélek létezik. Most az a kérdés vetődik fel, hogy a földművesosztály, mint társadalmi réteg rendelkezik-e azokkal a sajátságokkal, olyan jegyekkel, amelyeknek értelmében tagjait, minden más egyéntől megkülönböztethetően egy közösségnek tekinthetjük?

Boda ezt a jegyet egyenesen a földművelő munkában véli megtalálni, mint Tomori által idézett szavai bizonyítják:⁹⁹ „A földet a vetőmag befogadására előkészíteni, a termés fejlődését elősegíteni, azt érés után betakarítani és felhasználni, röviden ez minden földművelő munkának az értelme.” Tomori nagyon helyesen a hazai viszonyokat tekintetbe véve ezt a meghatározást átviszi az állattenyésztésre és halászatra is. Az állattenyésztésnél a földműveléshez hasonló motívumok szerepelnek: az állatok születésének és fejlődésének az elősegítése, a termékek felhasználása. Így a földműves munka minden egyes ágában jelentkezik a természethez való kötöttség. Ez az a motívum, amely szerint a földműves inkább szolgálja, mint alakítja a természetet. Tehát a földműves benne él a természetben. Ily értelemben a földművesség népi közösséget alkot, mint Ried mondja: „a paraszt csak mint csoport létezik és hat. . .” A közös cél szolgálatában végzett tevékenység a földművesközösség összes életmegnyilvánulására rányomja bélyegét, mint pl. beszédmodor, tájszólás, szólásformák.

Ujszászy filozófiai alapon bizonyítja be ennek a közösségnek a létezését.¹⁰⁰ A kultúra a nemzetben mindig mint kultúraközösségben történik, így a nemzeti mély- és magaskultúra is kultúraközösségben történik a nemzetben belül. Az a közösség, amelyikben a nemzeti mélykultúra történik, a falu, az a közösség viszont, amely a nemzeti magaskultúra története, a város. „Nemzeti mély- és magaskultúra nem értékkülönbséget jelent, hanem ezek maguk a szellem történetei. A falu épúgy, mint a város elsődlegesen kultúraközösség. Ez a faluközösség, mint mélykultúraközösség, mindig a transcendensszellem hordozója. A transcendens mindig jelenvalóbb és érzékelhetőbb a faluközösségben, mint a városközösségben. Ez magyarázza a falu vallásosságra való hajlamosságát is meg. Tehát nem a természettel való állandó együttlét tanítja meg a falut erre, hanem a transcendensnek a jelenléte, amit a falusi ember a természet mögé helyez. Így a falu sohasem a természettől íél, mert ez a féls tulajdonképpen a transcendensnek a felismerése. A falukultúra tehát minden vonalon erősen transcendens vonásokat hordoz magán, amiből következik, hogy a transcendencia nem csupán jellegzetes vonása a falunak, hanem alapja. A falukultúraközösségében az emocionalitás domináló tényező s a falu igazi életének minden mozzanatában kimutatható. Végül a falu sohasem organizáló természetű kultúraközösség. Ezek következménye:”¹⁰¹ „A falu mindig kiszámíthatatlan, titokzatos és ezért a legteljesebben kiismerve is kiismerhetetlen“, mint Ujszászy mondja. Ép ezért a falu örökös vizsgálata, megfigyelése szükséges.

Ha tehát a földműves társadalom lelkivilágát tanulmányozni akarjuk, ezt a faluközösséget kell legelőször is alapos vizsgálat tárgyává tenni, a maga egészében, mert ez szolgáltatja az alapot a földműves egyéniség megismeréséhez. A földműves társadalom életmegnyilvánulásaira helyes eredményeket közöl Tomori:¹⁰² „A parasztot nem önmagában, hanem a miliő-egyen rendszerben lehet megismerni. Ennek egyik nagy rétege a szociális miliő-egyen rendszer, tehát a parasztközösség, mely azonban szintén nem szemlélhető önmagában, mert maga a közösségi

szellem is a miliő többi rétegéhez való viszonyának megfelelően alakult. A parasztnak a miliőhöz való viszonyát röviden az öntudatlan „bennelevés“ jellemzi, a természetbe és a természethez való hozzánövés ennek csak egyik kifejeződése. Az öntudatlan „bennelevés“ elemei: a bele-nyugvás, alkalmazkodás, szituációhoz kötöttség, az életritmus polaritása. Ezen jellemvonásoknak a parasztság szemléletében való tükröződése: a fizionómiás látásmód, tárgyakhoz kötött, szemléletes, leírva elbeszélő modor, mágikus szemlélet; a térszemlélet tárgyhoz kötöttsége, az időnek térbevetített szemlélete; esztétikai, erkölcsi szemléletében hasznossági és szociális szempontok heteronóm uralma; a közösségi vélemény öntudatlan, de kötelező ereje; mágiának és vallásnak a keveredése... Röviden tehát: totális szemlélet forma. Eszmélttségét tekintve ez a parasztközösség a globalitás fázisában van, vagyis számára a jelenségek diffuzak, tagolatlanok és elmosódók s jelentésük komplex és bizonytalan. A jelenségeket nem önmagukban, objektíve, hanem hozzájuk fűződő kapcsolatai révén értelmezi.“

A földműves nem távoli racionális célokért dolgozik, minden munkássága az önfenntartás és a pillanatnyi szituáció szolgáltatása szükségletek kielégítésére irányul. Ez a szituációhoz kötöttség megnyilvánul a földműves beszédmodorában, tér- és időszemléletében. Nagyon gyakori viszont az időnek a térbevetítése, ami viszont azt mutatja, hogy szemlélete diffuz. Így nem annyira fogalmakat, mint inkább konkrét tárgyakat ismer, valamint materiálisan kötött absztrakcióra kevésbé hajlamos. Ez pedig lényeges a tanítás módszerének a megválasztásánál. A szemlélet diffuz voltából következik, hogy a szépet nem tudja elkülönítve, önmagában szemlélni s így a földműves esztétikájára egyáltalán nem érvényes az érdek nélküli tetszés kritériuma, mert a gyakorlatilag hasznos dolgok nyerik meg a tetszését. Hasonlóképp hasznossági gyökerű a földműves erkölcsé is, így a természeti miliő uralkodik az egyéni ítélet felett. A földműves globális szemléletét a komplexitás is jellemzi, amely inkább a jelenségek mágikus szemléletében tükröződik. Ez pedig abból következik, hogy a föld-

műves miliőjének a törvényeit csak tapasztalatilag ismeri, így a benne megnyilatkozó természetet nem tudja a természetfölöttitől elkülöníteni. Ez a komplexitás érezteti hatását a vallás és mágia keveredésében is, amelybe a miliőhöz kötött szemléletüket is beleviszik.

Az a tény, hogy a föld csak korlátozott mennyiségben létezik, a földnek monopol jellegét ad. Ezenkívül a klíma, a talajminőség, földrajzi fekvés minőségileg is megszabja a föld felhasználásának a lehetőségét. Igaz, hogy a föld monopol jellegén mesterségesen lehet változtatni, de a múltban a földműves társadalom gazdálkodását éppen az jellemezte — talán alacsony műveltsége miatt —, hogy ezt a változtatást nem igen kedvelte, sőt mély belenyugvással vette a föld monopol jellegét s annak természeti sajátosságait. A reflektálatlan belenyugvás foglalkozásának természetes pszichológiai követelménye. Azonban teljes passzivitásról nem lehet beszélni, mert a föld legprimitívebb munkálása is már alakítás. Ez az alakítás, általában a mezőgazdasági termelés, a természet rendjéhez igazodó szerves folyamat. Azonban nemcsak a természet rendje és a föld monopol jellege kényszerítette a földművest arra, hogy feladatait folytonos alkalmazkodással, készséggel teljesítse, hanem az is, hogy állandóan éreznie kellett a természetben rejlő transcendens erőt, amely egész évi munkáját egy csapásra tönkretelheti.

A falu élete nem evolúciós jellegű, jövője nem számításon nyugszik, mert az elsődlegesen feltételezi a rációt, hanem ehelyett lehetőségekkel számol, amiből következik, hogy léte lehetőségekben lét. A lehetőségekre való szüntelen felkészültség teszi életében a gondot uralkodóvá. A lehetőségek sokasága, kiszámíthatatlansága és ujsága teszi rugalmassá és ügyessé gondolkodását. Ilyen ügyesség, de nem ravaszság a furfangossága is. Fentiek világot vetnek a faluközösség életében jelentkező ellentétekre is.¹⁰³

A földművesnek családjához való viszonyát is a termelési mód határozza meg. A család termelő közösség, amelyben a tagok nem mint individuumok érvényesülnek, hanem mint a termelés munkájában különböző funkciók

végrehajtói. Ezért sajátos ebben a differenciálatlan közösségben a gyermekek szerepe és neveltetése.

Ezt a kultúráközösséget nem változtatta meg a rendiség megszűnte sem, de a termelés módja sem változott meg, mert: „a hirtelen felszabadítást nem előzte meg modernebb gazdálkodásra nevelés... Megbízható szemtanú szerint a magyar földműves még a hatvanas években is oly felületesen végezte a vetést, hogy azt inkább földkaparásnak lehetett nevezni“.¹⁰⁴

A racionalizálás az utóbbi időben a földművesnek a természethez való viszonyát teljesen megváltoztatta. Igaz ugyan, hogy egyszer anyagi okok miatt a racionalizálás lehetőségei igen sok földműves számára csak elméleti és nem gyakorlati valóságok. Lényeges azonban az, hogy a földműves tudatára ébredt annak, hogy változtatni lehetséges, sőt a legtöbb esetben egyenesen szükséges is. Számunkra ez igen lényeges, mert az eddig változhatatlannak gondolt viszonyban a változás több helyen mint valóság, vagy mint lehetőség jelentkezik. Ennek elérésében nagy szerepe van az iskolának, előadásoknak, rádióknak, példának stb. A külső és belső hatások következtében a földműves társadalom összes életmegnyilvánulásai megváltoznak. Így a közösség megszűnik élő és ható valóság lenni s differenciálódás révén individuumokra fog szétesni, viszont a komplex, diffúz és megsejtett lényeg helyére tanult ismeretek kerülnek. Ez viszont a fejlődés csiráját már magában hordja: Várkonyi Hildebrand szerint „a fejlődés folytonos differenciálódást és koncentrációdást jelent, mely fogalmak egymást feltételezve párhuzamosan haladnak“.¹⁰⁵ A differenciálódás foka azonban nem az utolsó fejlődési fokozat, s nem választható el a magasabb egységbe való koncentrációdástól sem. Ezért a földműves megismerése és nevelése egyetlen útja a fejlődés kibontakozásának.

A fejlődés helyes irányát nemcsak a szakképzés fokozása adja meg, hanem elmulasztetlen fontosságúnak mutatkozik a nevelés érvényesítése is. Így arra kell törekedni, hogy az alsófokú mezőgazdasági szakiskolából közvetlenül az életbe kikerülő ifjúság el legyen látva mindazokkal az ismeretekkel, sőt világnézeti megalapozá-

sokkal, amelyek a magyar jövő biztosítékát adhatják. Így pl. a magyar nyelv, a történelmi és az állampolgári ismeretek, a földrajz jóllehet a szakképzést közvetlenül nem szolgálják, mégis nélkülözhetetlenek, mert nélküle gazdáink bár szakképzettek lesznek, de nem lesznek öntudatos tagjai a magyar társadalomnak.

Az alsófokú gazdasági szakiskola két tárgycsoportja közül a tanulók nagyobb kedvvel feltétlenül a szaktárgyakat tanulják, érdeklődésük aziránt elevenebb, mert ahhoz hivatástudatot is éreznek ösztönzésül. Ez mutatja, hogy az egyes tárgyakat egymástól és a gyakorlati élettől elszigetelten nem is lehetne tanítani, viszont a fentiek (érdeklődésük) miatt a szaktárgyak nevelő tartalommal való megtöltése elengedhetetlen.

A gazdasági szaktudományok a realitás tudományai, amelyeknek nagy nevelő hatásuk és formálisan képző erejük van. Ez az erő a szaktárgyakban levő filozófiai szellemből származik. Ez a filozófiai szellem fejleszti ki a tanulóban az illető szak általános törvényeinek, törvényszerű történéseinek, főbb eleveinek a tudatát, az áttekintés képességét, az összefüggések meglátását. Ez a szellem tanítja a növendéket arra, hogy az egészből a részt, az egyes esetet levezethesse; ez tanítja őt analizálni és szintetizálni, következtetni; valamint ez fejleszti a tanuló ítélőképességét és önállóságát.

De nemcsak ebben az általános értelemben rejlik a szaktudományokban hatalmas alaki és formálisan képző nevelőerő, hanem e tudományok elsajátításának a módjában is, mert a rációból lettek s így rációt is keltenek. A szaktárgyak tanítási módszere — eredetüknek megfelelően — csak racionális és munkáltató lehet a szó teljes értelmében. Ezért az alsófokú gazdasági szakiskola sem lehet más, mint „munkaiskola“.

A munka mindig valamely objektív célra, valamely megszabott feladat teljesítésére irányul. A tehetség kifejlesztése, a döntő fontosságú önállóságra és öntevékenységre való nevelés csak ilyen munka útján történhetik. Csak a munka által gyakorolhatja és művelheti a tanuló igazán ítélőképességét és ítélőerejét; csak a munka köz-

ben szerezheti meg azt az önállóságot, amely nélkül a gyakorlati életben megállani nem képes. A felelőtlen kritizálás nem vezethet az ítélőképesség megszerzéséhez és fejlesztéséhez, csak a munkatárgyakon folytatott munka közben szerzett tapasztalatok, a járható utak, ellenállások és akadályok megismerése, főleg pedig a biztos cél, feladat értékismerete által lehet eljutni. A munkavégzés közben belátja a tanuló, hogy a sikeres munka első feltétele a rend, a fegyelem és a pontosság, a munka minősége pedig növeli a kötelesség és a felelősség érzetét. Továbbá a gyakorlati munkák pontos és lelkiismeretes elvégzése sok alkalmat nyújt az akaratnevelésre is.

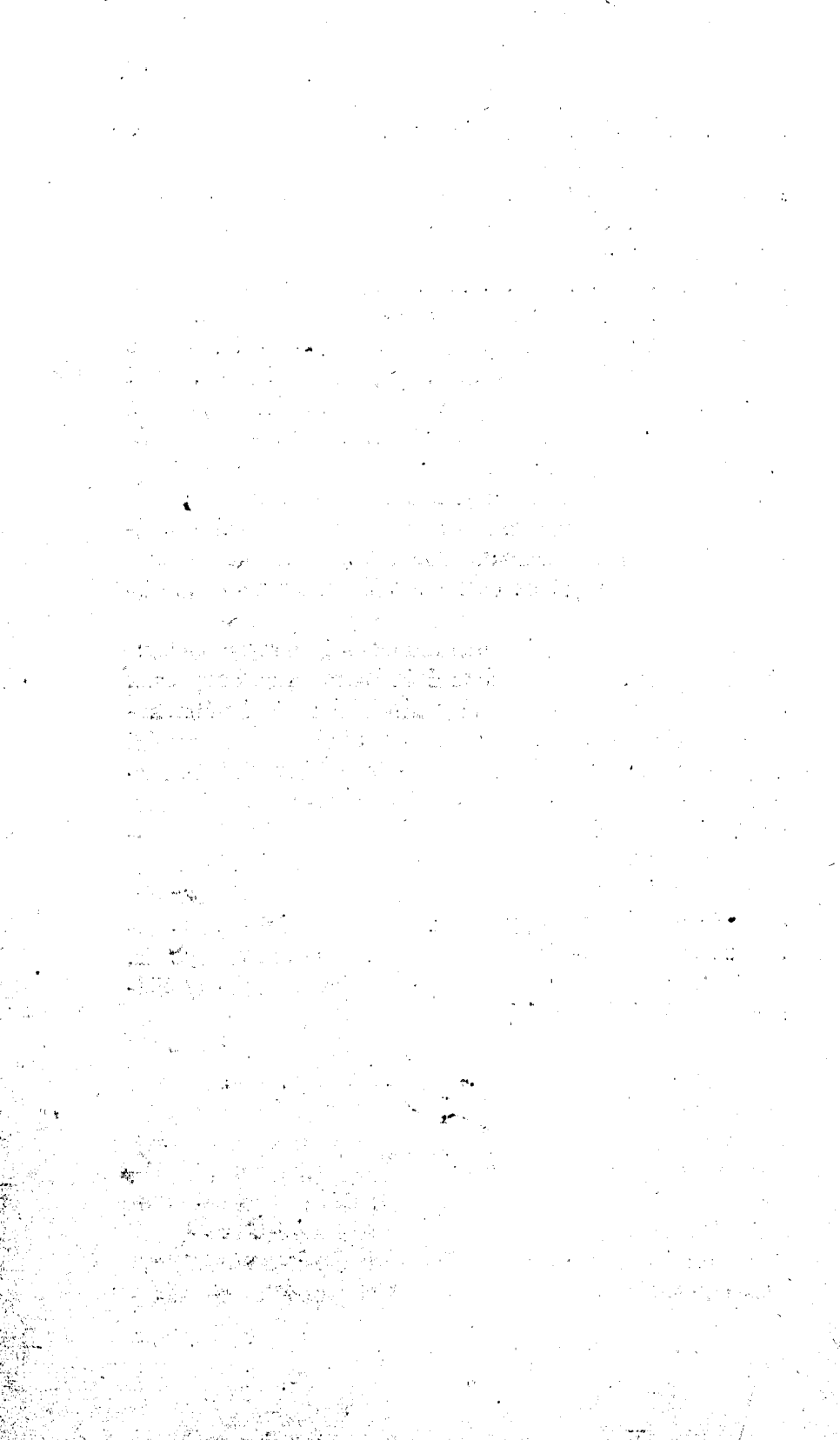
Az így szerzett ismeret és tapasztalat önmagában is nevel, de egyúttal alapját teszi az elméleti oktatásnak is.

A bemutatást követni kell az ismeretek megrögzítésének, ahol kiváló eredménnyel alkalmazható a kérdve-kifejtő módszerrel dolgozó munkaiskola elgondolása. Ha a megfelelő tapasztalat az elmélyítést nem előzi meg, akkor az a tevékenység, amit a tanuló végez, csak a munka látszata. Nem lehet munkának nevezni a tanulónak sikeres vagy sikertelen találgatását, vagy azt, hogy ugyanarról a tárgyról szinte naponként ellenkezően vélekedik. Ez csak a munka látszata, mert nincs meg a tanulóknak az odaadás és az anyagba való teljes elmerülés. A felelet, amit a tanulók adnak, több tényezőtől függ: „a kérdés megformulázásától, a kérdezett személy lelki hajlamosságától, a kérdező személyiség egyes vonásaitól és a kérdés tartalmától”.¹⁰⁶ Éppen ezért az a nevelő, aki a tanulót önálló cselekvésre, az eredmény önálló megtalálására akarja rábírni, ezt a módszert nagy körültekintéssel fogja csak alkalmazni. Ha ellenben az elméleti megrögzítést már gyakorlati tapasztalat, megismerés előzi meg, akkor a kérdve-kifejtő módszer megfelelő körültekintéssel való alkalmazása nem ad módot a találgatások különféleségére, sőt a megrögzítést és elmélyülést, valamint az ismeret maradandóvá tételét is elősegíti.

A szakiskola a reá nehezedő feladatot ily értelemben csak akkor oldhatja meg, ha az előzően megszerzett minimális, de valóban a tanuló sajátjává vált általános művelt-

ségi alapra építhet. Sorrendiség van tehát az általános műveltség és a szakismeretek között. Bármilyen kis terjedelmű általános műveltség nélkül a szakiskola bizonytalan eredményeket ad. Ezekbe az iskolákba — mint fentebb láttuk¹⁰⁷ — a tanulók nem jönnek kellő általános műveltségi alappal. Így a mai viszonyok között csak az a lehetőség van, hogy a hiányzó általános alpműveltséget a szakiskola adja meg. Kétségtelen, hogy erre törekednie kell és törekszik is, de csak abban a mértékben, amit szűkre szabott lehetőségei megengednek. Az a tudás, amit bármelyik alsófokú gazdasági szakiskola pl. a helyesírás és a fogalmazás terén nyújtani tud, már csak a maximálisan tanítható órák kis száma miatt sem lehet teljes. Viszont az általános műveltség adása terén is a szakiskolának már magasabb feladatai vannak, mint az elemi ismeretek nyújtása, mert ez esetben saját célját nem valósíthatja meg.

Ha pedig a tanulók előző általános ismereteit kielégítőnek tekinti, akkor mocsárra épít. Ez mutatja, hogy csak egy megoldás lehet: az, hogy alsófokú szakiskolába kerülő tanuló rendelkezék azzal az általános műveltségi alapismerettel, amelyre a szakiskola építhet. Ezt az alapot rendkívül károsan befolyásolják azok az időhézagok, amelyek igen sok esetben az alsófokú szakiskolába kerülés és a mindennapos iskolából való távozás között megvannak. A folytonosság a tanulásban olyan érték, amely ellensúlyozni képes négy évi gazdasági iskolai tapasztalatom szerint — két-három középfokú iskola eredményét is. Az időhézagok megszüntetése a gazdasági iskola újjászervezésének lesz a feladata.

VIII. A mezőgazdasági szakoktatásra váró korszerű feladatok.

Mint fentebb láttuk, a kor követelményeinek a gazdasági oktatás és nevelés szempontjából két iskolatípus felel meg legjobban: az önálló gazdasági népiskola és a téli gazdasági iskola. Az bizonyos, hogy e nevelési intézményekkel szemben fennállanak még bizonyos kívánni valók. Tény azonban az is, hogy olyan iskolatípust, mely a gazdasági szakoktatás feladatait 100%-osan oldja meg, nem lehet szervezni. Tehát jelenleg a keret meg van, s most ezen belül kell bizonyos alakításokat és bővítéseket alkalmazni. Erre nézve két elgondolás lehetséges:

1. az általános, a mindennapi tankötelezettség feleltelése a 15 éves korig az 1921. évi XXX. t.-c. értelmében, s az önálló gazdasági és továbbképző népiskola működésének megszüntetése, illetőleg beolvasztása az elemi iskolába. Így az elemi két tagozatra oszlana, mert a 6 évi elemi oktatás után, mindennapi oktatással még 3 év következne, amikor is gazdasági szaktárgyakat lehetne már az órák 70%-ában tanítani. Természetesen ezekben az osztályokban gazdaságilag szakképzett tanítók működneek s a gyakorlati oktatásra tangazdaságot kellene beállítani, ahol a növendékek már ebben az időben is résztvennének testi erejüknek megfelelő munkák végzésében. Tehát az elemiiskola két, három utolsó osztályát a fenti értelemben vett munkaiskolává kellene alakítani, ahol télen inkább elméleti, nyáron pedig gyakorlati oktatásban részesülnének a növendékek.

2. A téli gazdasági iskolák olymértű szaporítása, hogy agrártömegeink szakképzettsége biztosítható legyen.

Mindkét elgondolás alátámasztható, de meg is cáfolható érvekkel. Bármelyik nagy lendületet kölcsönözne a gazdasági előhaladásunknak s inkább biztosítva lenne,

hogy a gazdasági versenyt felvegyük a külfölddel, mint a jelenlegi állapotban, amikor a sok iskola és még több irányú gazdasági nevelés közben az agrár-lakosság nagyrésze nem részesül semmiféle szakoktatásban és így azzal a kevés ismerettel kénytelen leküzdeni életét, melyet a hat elemi elvégzése folyamán összegyűjthetett. Előre bocsátom, hogy a legtökéletesebb megoldást fenti két elgondolás szerves összekapcsolása eredményezheti.

Az első megoldási lehetőséggel kapcsolatban felvetődött az a vélemény, hogy a gyermek ebben a korban éretlen még a gazdasági ismeretek megszerzésére. Magyarázatul megkérdezem, hogy a 10 éves gyermek nem éretlen egy, illetőleg a 13 éves két idegen nyelv tanulására? Vagy pedig nemzeti szempontból az-e a fontosabb, hogy az agrárfijúság 3—4%-a 16—18 éves korában tökéletes gazdasági ismereteket szerezzen és a többi 96%-a pedig teljesen gazdasági ismeret nélkül kezdjen életfeladatainak megoldásához, vagy pedig mindenkinek módjában legyen bizonyos minimális alapot magával vinni az életbe?

Hasonlóképpen említik még, hogy az a népréteg, amely nem a földművelésből keresi kenyerét, az is kényszerítve volna gazdasági szakismeretek tanulására. Ezzel kapcsolatban megemlítem, hogy ez a népréteg a falvakban és a mezőgazdasággal foglalkozó városokban elenyésző csekély számmal van képviselve, mert akik középiskolában folytatják tanulmányaikat, már 4 elemi elvégzése után kilépnek az elemioktatásból, viszont annak a néhány százaléknak, aki más megélhetési körben akar elhelyezkedni, oly nagy kárára lenne, ha gazdasági oktatásban is részesülne? Nem, mert a falusi iparos bizonyos százaléka szintén végez mezőgazdasági munkát (kertészet, sertés- és baromfityenyésztés stb.). Esetleg a városok részéről kellene bizonyos módosítást eszközölni oly módon, hogy ne csak gazdasági, hanem ipari (kereskedelmi) alapismereteket is kellene egyenlő arányban tanítani.

Így a szakoktatás betöltené igazi népnevelési feladatot. Senki sem művelné a földet gazdasági szaktudás nél-

kül akkor, mikor minden másfoglalkozású egyén megszerzi a foglalkozásához szükséges szakismeretet.

A gazdasági szakoktatás feladatát még eredményesebben lehetne megoldani a téli gazdasági iskolákkal. Az előbbi megoldással szemben igen nagy előnyt jelentene az, hogy az ifjak érettebb korban már gazdasági tapasztalatokkal kerülnének az iskolába s így a tanultakhoz a tapasztalatokat nem később kellene megszerezni, hanem az új anyagot már meglevő ismeretekhez lehetne kapcsolni. Másik nagy előny pedig az, hogy az e korban szerzett gazdasági ismeretek, ha nem is maradandóbbak, de mélyebben gyökereznek. Végül pedig ebben az esetben kimondottan a földművestársadalom fiai részesülnének gazdasági szakoktatásban. Ezeket az elgondolásokat azonban elhomályosítja az a tudat, hogy annyi iskolát, amennyi tankötelezettség nélkül képes lesz megoldani általánosan és maradék nélkül a gazdasági szakoktatás kérdését, felállítani lehetetlenség. Számolni kell ugyanis azzal a már fentebb említett közismert ténnyel, hogy a paraszt nem szívesen megy más városba tanulni. Másképpen pedig több, vagy legalább is annyi téli gazdasági iskolára volna szükség, mint amennyi elemi iskolánk van.

Igy a mezőgazdasági szakoktatás szabályozása itt is csak törvényes úton lehetséges. Mind a hivatalos körök, mind külső szakemberek már régóta foglalkoznak azzal a gondolattal, hogy a mezőgazdasági oktatásnak rendszerbefoglalásáról, szabályozásáról, intenzívebbé-, eredményesebbé tételéről törvényhozás útján kellene gondoskodni.¹⁰⁸ Ennek nagy nehézségei vannak. Ha viszont ez nem történik meg, akkor e nemű intézményekkel a szakoktatás problémája általánosságban nem is oldható meg.

E két iskolatípus van hivatva, hogy a szakoktatás kérdéseit gyökeresen és általánosan megoldja. Az a tény, hogy a tankötelezettség felemelése esetén mindenki részesül több, kevesebb gazdasági oktatásban, az elemiiskola javára döntené el a kérdést. Nem szabad azonban azt gondolni, hogy ezzel véglegesen el van intézve a gazdasági szakoktatás feladata. Ugyanis a téli gazdasági is-

kolák mellett működő tangazdaságok nemcsak hogy célszerűek, hanem egyenesen szükségesek is. Ezeknek, mint példagazdaságoknak van nagy szerepük, nem a gyakorlati oktatás szempontjából, hanem annál a közvetett hatásnál fogva, melyet a környékbeli gazdatársadalomra gyakorolnak. Itt nyílik alkalom a földműves bizalmának a megnyerésére és utánzási hajlamának a kiaknázására.

Ezért szükséges volna felújítani a Darányi Ignác földművelésügyi minisztersége alatt már működött, de később megszűnt mintagazdaságokat.

Ezek a példaadó gazdaságok Németországban nagyon jól beváltak. Ennek a meghonosítása hazánkban a gazdasági haladás szempontjából elengedhetetlen.

Ilyen mintagazdaságot minden faluban célszerű volna kettőt, hármat létesíteni, különböző helyeken, hogy akaratlanul is szeme előtt legyen a gazdatársadalomnak. Egyet azonban legalább a falu legforgalmasabb helyén kellene létesíteni. Legcélszerűbben úgy, hogy ezek a kisgazdák kezén levő 10—25 holdas birtokok legyenek, amelyet a gazda saját eszközeivel, különleges állami támogatás nélkül, de állami ellenőrzés alatt állva és állami irányítás mellett műveljen meg.

Itt a nevelés problémájának a megoldásába bekapcsolhatók a téli gazdasági iskolát végzett úgynevezett „aranykalászos gazdák”-k, akik között bizonyára többen volnának, akik mintagazdaság vezetésére vállalkoznának.

Igy a mintagazdaságon a környék lakossága meglátná, mit lehet a földből a szorgalmas munka és a szak tudás segítségével kihozni. Ez azért volna fontos, mert ismeretes a földműves bizalmatlansága, hogy csak azt hiszi el, amiről szemével meggyőződött. Ezáltal ránevelnénk még arra is, hogy kedve legyen a szakismeretek megszerzéséhez.

A fenti megoldás bármelyike a mintagazdaságra való elgondolással összekapcsolva hatalmas lépéssel vinné előre a gazdasági haladás kérdését, a nemzeti jólét és művelődés emelkedését.

Azonban talán nem is szorul bizonyításra, hogy a legeszményibb, de a legigazibb és a leggyökeresebb megoldás

dás mindkét iskolatípusnak az alkalmazása volna — mint fentebb említettem —, összekapcsolva a mintagazdaságok előbb ismertetett formájával. Ez úgy volna megoldható, hogy az általános tankötelezettséget két évvel meg kellene hosszabbítani, vagyis a hat elemi osztályú oktatás helyett bevezetni törvényesen a nyolc osztályú elemi oktatást. Ekkor a két utolsó évben, falvakban, községekben és mezőgazdasági jellegű városokban az órák 60—70%-ában gazdasági ismereteket tanítanának, ipari és kereskedő jellegű városokban pedig az órák 40%-ában általános, 30%-ában ipari (kereskedelmi) és 30%-ában mezőgazdasági irányú ismereteket. Ily módon tekintet nélkül arra, hogy eljuthat-e valaha az ifjú a téli gazdasági iskolába és milyen kiterjedésű birtokon fog gazdálkodni, bizonyos gazdasági ismereteket visz magával az életbe. Természetesen a gazdasági oktatást itt is tangazdasággal (kisebb kiterjedésű) kellene összekapcsolni.

Ezáltal a téli gazdasági iskolák nem válnak feleslegessé, sőt ellenkezően, a növendékek bizonyos gazdasági alapismerettel lépnek be az iskolába, amelyre sokkal könnyebben lehet építeni, mint ma, amikor 6 elemi végzettséggel igen minimális alapismeretekkel kerülnek be a szakiskolába.

Már az elemiben rá kell nevelni a gyermekeket arra, hogy ha az életben boldogulni akarnak, akkor a gazdaságifjakkal nélkülözhetetlen a téli gazdasági iskola elvégzése. Ebben az esetben nem kell törvényes intézkedés az iskola benépesítésére sem, mert a növendékeket a nevelés és a józan belátás fogja az iskolába vezetni. Így a téli gazdasági iskola szervezetének e kiépítése nemcsak ajánlatos, hanem szükséges is lesz, oly formában, hogy minden járásnak meg legyen a maga iskolája. Ez adja meg a földművesek számára azt a magasabb műveltséget, amelyre az életben szükségük lesz. Ilyen elgondolás mellett a téli gazdasági iskoláknak nem a gazdasági alapismeretek nyújtása volna elsősorban a feladata, hanem az elemiiskola által adott alapismeretek kibővítése, rendszerezése és főképpen az elmélyítése.

Így szükséges nemzeti szempontból az ország be-

hálózása téli gazdasági iskolákkal, a tankötelezettség felemelése két évvel (mindennapi iskolába járással), gazdasági szaktanítók képzése, akik az elemiiskola két felső osztályában tanítnának, a gazdasági tanári testület létszámának felemelése, akik a téli gazdasági iskolában látják el az oktatói és a nevelői teendőket, valamint ők lennének a járásukba eső mintagazdaságok irányítói és ellenőrzői is.

A gazdasági szakoktatási feladatok ilyeszerű megoldása által agrártömegeinknek, akiknek nevelésével évszázadokon keresztül semmit sem törődtünk, mind az általános kultúrszínvonala, mind szaktudása nagy mértékben emelkedik, s a nevelés jutalmául elnyeri az erkölcsi jellem értékeit és ezáltal az igazi személyiség méltóságára emelkedik. Minthogy pedig az ország lakosságának több mint feléről van szó, ennek a néprétegnek a nevelése, a nevelés által a fenti cél elérése elsőrendű nemzeti érdek, amely Nagymagyarország újjáalapításának legfontosabb alapköve.

Irodalom.

1. Becker Vendel dr.: Az alsófokú gazdasági szakoktatás problémája és annak megoldása. Budapest, 1936.
2. Czettler Jenő dr.: A magyar mezőgazdasági szociálpolitika. Budapest, 1914.
3. Czettler Jenő dr.: Tanyai település és tanyai központok. Budapest.
4. Czettler Jenő dr.: Agrárpolitika. Budapest. 1932.
5. Gajáry László dr.: A téli gazdasági iskolák gyakorlati eredményei. F. M. Rádióelőadásainak sorozata. 1933. A. 9. sz.
6. Gulácsy Sándor dr.: A gazdasági tömegoktatás intézményes megszervezése. Budapest, 1936.
7. Gesztelyi Nagy László dr.: A mezőgazdasági oktatás reformja. Budapest. 1933.
8. Kaán Károly: Gazdaságpolitikai feladatok. Budapest, 1935.
9. Gesztelyi Nagy László dr.: Az Alföld gazdasági jövője. Budapest.
10. Korniss Gyula dr.: Magyarország közoktatásügye a világháború óta. 1927. Budapest.
11. Marczali: Magyar történelem II. József korában. III.
12. Magyar Statisztikai Zsebkönyv. IV. évf. Budapest, 1936.
13. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle. 1895.
14. M. kir. Földművelésügyi Minisztérium kiadványai: Mezőgazdasági szakoktatási évkönyv. 1935. Budapest.
15. M. kir. Földművelésügyi Minisztérium kiadványai: A szakoktatás helyzete külföldön, 1932. év. Budapest. 3. sz.
16. Nádor Jenő dr.—Kemény Gábor dr. tanulmánya: Tessedik Sámuel élete és munkája. Budapest, 1936.
17. Piukovich József dr.: Járható utak a magyar rögön. Budapest. 1936.
18. Siegescu Miklós dr.: Mezőgazdasági szakoktatás az Amerikai Egyesült Államokban. Budapest, 1927.
19. Soproni (Schmidt) Elek dr.: A mezőgazdaság irányítása a Német-birodalomban. Budapest, 1935.
20. Soproni (Schmidt) Elek dr.: Gazdasági tanácsadás. Különlenyomat a „Mezőgazdasági Közlöny” VII. évf. 1935. 10. sz.
21. Szakoktatási Évkönyv. 1937. Mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi szakoktatás, Pallas R. T.
22. Szekfű: A XVIII. század. III. kiadás. Budapest, 1931. Egy. Ny.
23. Tessedik: Önéletírása. Eredeti német kéziratból fordította: Zsilinszky Mihály. 1873.
24. Thesedik S.: A parasztember a Magyar Országban Mitsoda és mi lehetne; egy jó rendbe szedett falunak rajzolatjával egyetemben — által. németből magyarra fordította: Kónyi János, Pécs, 1786.

25. Tóth Jenő dr.: Agrárpolitikai útmutató. Budapest. 1934.
 26. Tóth Jenő dr.: A mezőgazdasági szakoktatás helyzete külföldön. 1934. Budapest.
 27. Tomori Viola: A parasztság szemléletének alakulása. Szeged. 1935.
 28. Ujszászy Kálmán: A falunevelés szellemi alapjai. Sárospatak. 1938.
 29. Dr. Várkonyi Hildebrand: Bevezetés a neveléslélektanba. Budapest. 1937.
 30. Vincze Frigyes dr.: Szakoktatásunk múltja és jelene. Budapest. 1937.
 31. Magyar Statisztikai Szemle, 1931. O. M. G. E. 1933. évi emlékiratai, „Nemzetközi Mezőgazdasági Kongresszus. 1934.” Mezőgazdasági Közlöny.
 32. Hajdúdorogi m. kir. téli gazdasági iskola „Iráttár”-a és „Anyakönyv”-e. Hajdúdorog.
-

Jegyzetek.

¹ Czettler Jenő dr.: A magyar mezőgazdasági szociálpolitika. 278. oldal.

² Magyar Statisztikai Szemle, 1931. évi 2. szám.

³ Piukovich József dr.: Járható utak a magyar rögön. 266. oldal.

⁴ Piukovich József dr.: Járható utak a magyar rögön. 266. oldal.

⁵ Magyar Statisztikai Szemle: IX. évf. 7. szám, XI. évf. 4. szám.

⁶ Dr. Becker Vendel: A magyar alsófokú gazdasági szakoktatás problémája és annak megoldása.

⁷ Mezőgazdasági Közlöny, VIII. évf. 1935. évi 10. szám. Különlenyomat.

⁸ Dr. Soproni (Schmidt) Elek: Gazdasági Tanácsadás. Különlenyomat a „Mezőgazdasági Közlöny VIII. évf. 1935. évi 10. szám.

⁹ Dr. Vincze Frigyes: Szakoktatásunk multja és jelene. 5. oldal.

¹⁰ Dr. Vincze Frigyes: Szakoktatásunk multja és jelene. 8. oldal.

¹¹ Kornis Gyula dr.: Magyarország közoktatásügye a világháború óta. 8. oldal.

¹² Tessedik Önéletírása. 6. lap. Eredeti német kéziratból fordította: Zsilinszky Mihály 1873.

¹³ Tessedik Önéletírása. 12—15. lapig.

¹⁴ Thesedik S.: A parasztember Magyar Országban Mitsoda és mi lehetne; egy jó rendbe szedett falunak rajzolatjával egyetemben — által... Németből magyarra fordította: Könyi János, Pécssett. 1786. 14. oldal.

¹⁵ Tessedik: Önéletírása 17. lap.

¹⁶ Thesedik: Paraszt ember, 192. oldal.

¹⁷ Thesedik: Paraszt ember, 68. oldal.

¹⁸ Szegfű: A XVIII. század. 230. oldal.

¹⁹ Magy. Gazd. Tört. Szemle. 1895. 308. lap.

²⁰ Nádor—Kemény: Tessedik Sámuel élete és munkája. 47. oldal.

²¹ Mezőgazdasági szakoktatási évkönyv. 1935. 6. oldal.

²² Tessedik: Önéletírása. 26. oldal.

²³ Dr. Vincze Frigyes: Szakoktatásunk multja és jelene. 16. oldal.

²⁴ Tessedik: Önéletírása. 283. oldal.

²⁵ Magy. Gazd. Tört. Szemle. 1895. év. 315. oldal.

²⁶ Mezőgazdasági szakoktatási évkönyv. 1935. 6. oldal.

²⁷ Dr. Vincze Frigyes: Szakoktatásunk multja és jelene. 22. oldal.

²⁸ Mezőgazdasági szakoktatási évkönyv. 1935. 7. oldal.

²⁹ Mezőgazdasági szakoktatási évkönyv. 1935. 8. oldal.

³⁰ Mezőgazdasági szakoktatási évkönyv. 1935. 7. oldal.

³¹ Dr. Vincze Frigyes: Szakoktatásunk multja és jelene. 24. oldal.

³² Marczali: Magyarország tört. II. József korában. III. 232., 233. oldal.

³³ Mezőgazdasági szakoktatási évkönyv, 1935. 10. oldal.

³⁴ Dr. Vincze Frigyes: Szakoktatásunk múltja és jelene. 27. oldal.

³⁵ Dr. Soproni Elek: A mezőgazdaság irányítása a Németbirodalomban. 74. oldal.

³⁶ M. Kir. Földmívelésügyi Minisztérium Kiadványa: Gazd. Szakokt. helyzete külföldön. 131. oldal.

³⁷ Kaán Károly: Gazdaságpolitikai feladatok. 46. oldal.

³⁸ Dr. Tóth Jenő: A mezőgazdasági szakoktatás helyzete külföldön. 5. oldal.

³⁹ Kaán Károly: Gazdaságpolitikai feladatok. 46. oldal.

⁴⁰ ⁴¹ Kaán Károly: Gazdaságpolitikai feladatok. 47. és köv. oldalak.

⁴² ⁴³ Gazdasági szakoktatás helyzete külföldön. F. M. kiadványa. 135. és köv. oldal.

⁴⁴ Dr. Tóth Jenő: A mezőgazdasági szakoktatás helyzete külföldön. 8. oldal.

⁴⁵ Soproni (Schmidt) Elek dr.: A mezőgazdaság irányítása a Németbirodalomban. 119. o.

⁴⁶ Dr. Tóth Jenő: A mezőgazdasági szakoktatás helyzete külföldön. F. M. kiadv. 12. oldal.

⁴⁷ A gazdasági szakoktatás helyzete külföldön. F. M. kiadvány. 138, 139. oldal.

⁴⁸ Kaán Károly dr.: Gazdaságpolitikai feladatok. 61. oldal.

⁴⁹ Siegescu Miklós dr.: Mezőgazdasági szakoktatás az Amerikai Egyesült Államokban. 61. oldal.

⁵⁰ A gazdasági szakoktatás helyzete külföldön. F. M. kiadv. 6. old.

⁵¹ Siegescu dr.: Mezőgazdasági szakokt. az Amerikai stb. 109. oldal.

⁵² Gazdasági szakokt. helyzete külföldön. F. M. kiadv. 8. oldal.

⁵³ Dr. Siegescu: Mezőgazd. szakokt. az amerikai stb. 146. oldal.

⁵⁴ A gazdasági szakokt. helyzete külföldön. F. M. kiadv. 9. oldal.

⁵⁵ A gazdasági szakokt. helyzete külföldön. F. M. kiadv. 10. oldal.

⁵⁶ Szakoktatási évkönyv 1937. Budapest. 140. oldal.

⁵⁷ Nemzetközi Mezőgazdasági Kongresszus 1934. Budapest.

⁵⁸ Dr. Gesztelyi Nagy László: A mezőgazdasági oktatás reformja. 23. oldal.

⁵⁹ Kornis Gyula dr.: Magyarország közoktatásügye a világháború óta. 307., 309. oldal.

⁶⁰ Dr. Korniss Gyula: Magyarország közoktatásügye a világháború óta. 308. old.

⁶¹ Szakoktatási Évkönyv 1937. Mezőgazd., ipari és kereskedelmi szakokt. 138. old.

⁶² Mezőgazdasági szakoktatási Évkönyv. 1935. 298. oldal.

⁶³ Dr. Korniss Gyula: Magyarország közoktatásügye a világháború óta, 309. oldal.

⁶⁴ Czettler Jenő dr.: Tanyai település és tanyai központok.

⁶⁵ Dr. Kornis Gyula: Magyarország közoktatásügye a világháború óta, 307. oldal.

⁶⁶ Dr. Kornis Gyula: Magyarország közoktatásügye a világháború óta, 310. oldal.

⁶⁷ Szakoktatási Évkönyv, 1937, 138. oldal.

⁶⁸ Czettler Jenő dr.: A magyar mezőgazdasági szociálpolitika, 861. oldal.

⁶⁹ V. ö. értekezés 32. oldalával.

⁷⁰ Szakoktatási Évkönyv, 1937, 146. oldal.

⁷¹ Magyar Statisztikai Zsebkönyv, IV. évf. 1936, 221. oldal

⁷² Magyar Statisztikai Zsebkönyv, IV. évf. 150. oldal.

⁷³ Mezőgazdasági szakoktatási évkönyv, 1935, 177. oldal.

⁷⁴ Dr. Kornis Gyula: Magyarország közoktatásügye a világháború óta, 313. oldal.

⁷⁵ Köztelek, 1932, évi I, 31.

⁷⁶ Mezőgazdasági szakoktatási évkönyv, 1935, 295. oldal.

⁷⁷ Mezőgazdasági szakoktatási évkönyv, 1935, 296. oldal.

⁷⁸ V. ö. 40. oldal.

⁷⁹ Mezőgazdasági szakoktatási évkönyv, 298. oldal.

⁸⁰ Hajdúdorogi m. kir. téli gazdasági iskola „Anyakönyv”-e.

⁸¹ Hajdúdorogi m. kir. téli gazdasági iskola „Anyakönyv”-e.

⁸² Vonatkozó miniszteri rendelet, Hajdúdorogi téli gazdasági iskola: „Irártár”-a.

⁸³ Felfektetett „Nyilvántartási lapok” adatai szerint, Hajdúdorogi téli iskola.

⁸⁴ Gajáry László dr.: A téli gazdasági iskolák gyakorlati eredményei.

⁸⁵ Vonatkozó miniszteri rendeletek alapján készített kimutatásokból összeállítva.

⁸⁶ V. ö. értekezés 35. oldal.

⁸⁷ Vonatkozó F. M. rendelet, Téli gazdasági iskola „Irártár”-a. Hajdúdorog.

⁸⁸ Vonatkozó miniszteri rendelethez csatolt „kimutatás”, Irártár, Hajdúdorog.

⁸⁹ Dr. Gesztelyi Nagy László: Az Alföld gazdasági jövője, 85. old.

⁹⁰ Gulácsi Sándor dr.: A gazdasági tömegoktatás intézményes megszervezése, 17. oldal.

⁹¹ Kaán Károly: Gazdaságpolitikai feladatok, 79. oldal.

⁹² Gulácsy S. dr.: A gazdasági tömegoktatás intézményes megszervezése, 17. oldal.

⁹³ A továbbképző, mezőgazdasági népiskolákat fentiek miatt nem számítottam a szorosabb értelemben vett alsófokú mezőgazdasági szakoktatási intézmények közé.

- ⁹⁴ Czettler Jenő: Agrárpolitika, 65. oldal.
- ⁹⁵ Kaán Károly: Gazdaságpolitikai feladatok, 77. oldal.
- ⁹⁶ Budapesti Nemzetközi Mezőgazdasági Kongresszus, 1934.
- ⁹⁷ Czettler Jenő dr.: Agrárpolitika, 70. oldal.
- ⁹⁸ V. ö. Értekezés 44—45. oldal.
- ⁹⁹ Tomori Viola: A parasztság szemléletének alakulása, 1935, 12. oldal.
- ¹⁰⁰ Ujszászy Kálmán: A falunevelés szellemi alapjai, 1938, 47. oldal.
- ¹⁰¹ Ujszászy Kálmán: A falunevelés szellemi alapjai, 53. oldal, 1938.
- ¹⁰² Tomori Viola: A parasztság szemléletének alakulása, 87. oldal.
- ¹⁰³ V. ö. értekezés 46. oldal.
- ¹⁰⁴ Tomori Viola: A parasztság szemléletének alakulása, 56. oldal.
- ¹⁰⁵ Tomori Viola: A parasztság szemléletének alakulása, 45. oldal.
- ¹⁰⁶ Dr. Várkonyi Hildebrand: Bevezetés a neveléslélektanba, 114. oldal.
- ¹⁰⁷ V. ö. Értekezés 44. oldal.
- ¹⁰⁸ Gesztelyi Nagy László dr.: Köztelek 46. évf. 1936. 43. és 44. szám.

Életrajz.

Hajdúnánáson (Hajdú vm.) születtem 1911. évi május hó 7-én. Elemi iskoláimat és középiskoláimat ugyanitt végeztem. Itt tettem a reálgimnáziumban érettségi vizsgálatot 1930 júniusában. Még ugyanezen év őszén a debreceni M. kir. Tisza István-Tudományegyetem bölcsészeti karára iratkoztam be, mint rendes hallgató. Szaktárgyaimból 1934 májusában szakvizsgálatot tettem (mathematikából kitűnő, fizikából dícséretes eredménnyel). Gyakorló tanári évemet a debreceni református gimnáziumban folytattam le az 1934/35. tanévben és 1935 májusában középiskolai tanári oklevelet nyertem. Ugyanebben a tanévben a hajdúdorogi m. kir. téli gazdasági iskolában is tanítottam, mint óraadó tanár. Az 1935/36. iskolai évben a hajdúnánási református gimnáziumban működtem, mint óraadó tanár. Az 1936. évi október 16-án 27.949/IX. 1. szám alatt kelt F. M. rendelet értelmében a hajdúdorogi m. kir. téli gazdasági iskolában nyertem óraadói megbízatást. Jelenleg a hajdúdorogi m. kir. téli gazdasági iskolában működöm, mint a közismereti tárgyak tanára.

Nem mulaszthatom el, hogy e helyen is hálás köszönetet ne mondjak Dr. VÁRKONYI HILDEBRAND egyetemi ny. r. tanár úrnak értekezésem megírásában nyújtott értékes tanácsaiért és útbaigazításaiért.

Tartalom.

I. Bevezetés. — — — — —	3
1. A mezőgazdasági szakoktatás szükségessége. — —	3
II. Szakoktatásunk történeti fejlődése. — — — —	7
1. Szakoktatásunk fejlődése Tessedik föllépéséig. — —	7
2. Tessedik Sámuel munkássága. — — — — —	9
3. Szakoktatásunk története Tessedik után 1874-ig. —	15
III. A mezőgazdasági szakoktatás helyzete külföldön. — —	21
IV. Szakoktatásunk mai állása. — — — — —	27
1. Elemi oktatás. — — — — —	28
2. Gazdasági irányú továbbképző népiskolák. — — —	31
3. Önálló gazdasági népiskolai oktatás. — — — —	33
4. Mezőgazdasági szakiskolák. — — — — —	36
5. Téli gazdasági iskolák. — — — — —	38
V. A gazdasági szakoktatás kibővítése. — — — — —	53
1. A sajtó, a rádió és a népkönyvtárak nevelő hatása. —	54
2. Tanfolyamok, előadások, tanácsadás. — — — —	55
3. A nők mezőgazdasági oktatása. — — — — —	57
VI. A mezőgazdasági szakoktatás bírálata. — — — — —	61
VII. Nevelő szempontok érvényesítése az alsófokú gazdasági szakoktatás keretében. — — — — —	69
VIII. A mezőgazdasági szakoktatásra váró korszerű feladatok.	81
IX. Irodalom. — — — — —	87
Jegyzetek. — — — — —	89
Életrajz. — — — — —	93

Közlemények a Szegedi Ferencz József-Tudományegyetem Pedagógiai-Lélektani Intézetéből c. sorozat eddig megjelent kiadványai.

1. *Dr. Várkonyi Hildebrand*: Közlemények. I. 1934.
2. *Dr. Boda István*: Bevezető a lélektanba. 1934.
3. *Dr. Reitzer Béla*: A proletárnevelés kérdéséhez. 1935.
4. *Tomori Viola*: A parasztság szemléletének alakulása. 1935.
5. *Bódi Ferenc*: A középiskolai földrajzoktatás története Magyarországon az első Rátio Educationistól napjainkig. 1935.
6. *Berend Klára*: Az ifjúság irodalmi érdeklődése. 1935.
7. *Dolch Erzsébet*: A gyakorlati grafológia elvei. 1936.
8. *Zentai Károly*: A nemek együttes nevelésének kérdése. 1936.
9. *Békési Gizella*: A gyermek erkölcsi fejlődése és az erkölcsiség kísérleti vizsgálata. 1936.
10. *Strasser János*: A tanuvalomás kísérleti vizsgálata a gyermekkorban. 1936.
11. *Márkus Gábor*: A XIX. századi magyar neveléstörténeti irodalom bibliográfiája (1800—1914). 1937.
12. *Bárány Irén*: A gyermek lényegismeretének fejlődése. 1937.
13. *Buzás László*: A munkaiskola lényege. 1937.
14. *Draskovics Pál*: Terman próbáinak magyarázata. 1937. (Kézirat gyanánt.)
15. *Bassola Zoltán*: Decroly pedagógiai rendszere. 1937.
16. *Takács Tibor*: Mme de Genlis nevelői eszméi. 1936.
17. *Sáray Juliánna*: A gyermekrajzok lélektani vizsgálata. 1937.
18. *Dér Miklós*: Schneller István pályája és pedagógiai munkássága. 1937.
19. *Márkus Arthur*: A matematikai képesség lélektana. 1937.
20. *Gergely László*: Fináczy Ernő pedagógiája. 1937.
21. *Pettendi Gizella*: Kifáradás, fáradtság, túlterhelés. 1937.
22. *Szántó Károly*: A szokás lélektana és pedagógiája. 1938.
23. *Szegedi Janka*: Típus tan és nevelés. 1938.
24. *Dolch Erzsébet*: Az „Új Nevelés” elméleti és gyakorlati megvalósulásai. 1938.
25. *Garai József*: Az erkölcsi nevelés alapelvei Montessori rendszerében. 1938.
26. *Szeliánszky Ferenc*: A hibakutatás nevelés lélektani problémái. 1938.
27. *Romlehner László*: A cselekedtető oktatás francia elméletirői. 1938.
28. *Mirkó János*: Az alsófokú mezőgazdasági szakoktatás neveléstudományi kérdései. 1939.